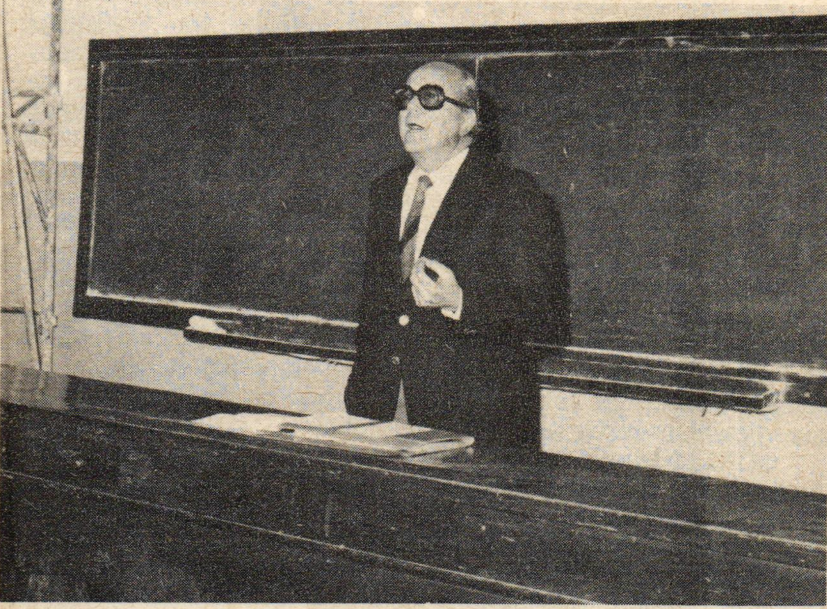
DÖNEM

yaşamı savunan dergi

HABERCİLİK VE İLETİŞİM

HIFZI TOPUZ

"Dünyaya haber ileten dört haber ajansı üçüncü dünya ülkelerinin kültürlerini diledikleri yönde etkiliyorlar,,

YIL : 1 SAYI : 9 MAYIS 1984

YAŞADIĞIMIZ GÜNLERİN SORUMLULUĞUYLA

Yaşam, saptayamadığımız bir hızla değişimlere, çökmelere, çıkmazlara doğru sürükleniyor. Son yılların toplumsal olayları ve göstergeleri insanımızın ve yaşamımızın değer yargılarında değişiklikler oluştururken, sağlıklı kalan unsurlarını da giderek azaltıyor.

Toplumların gelişim sürecine baktığımızda, özellikle bu dönemleri kucaklayan, bu dönemleri önce kendi kafasında çözümleyen daha sonra ürünleriyle içinde yaşadığı topluma çözümler öneren, çözümler önerebilecek düşünce açılımlarını kazandıran sanatçılar her zaman ödevlerini yerine getirmişlerdir. Toplumumuzun her bireyinde değişimin, dağılmanın; giderek yok olmanın izlerini görüyoruz.

Bu aşamada toplumunu ve insanları seven sanatçılara düşen ödevler vardır. Hiç kuşkusuz bu ödevler zor, kazançsız, zaman zaman yaralanmaları içeren ödevlerdir. Gerçek sanatçıların da kaçamayacağı ödevlerdir. Yaşamın her alanında görülen bu çöküntünün sanatçıların bir kısmını da etkilememesi olanaksız. Bu çıkmazlar içinde dengesiz, yazdıklarıyla belirli bir tutarlılığı içermeyen, yerine getirmeyen sanatçılar da vardır. Bunların özellikle değişim dönemlerini kucaklayan ürünler vermesi, geleceği, bugünün içinden çıkarıp kavrayabilmesi olanaksızdır. Bu nedenle toplumun acılarını, sorunlarını bilen, onlara tarihsel, kültürel ve çözümsel yaklaşımlarla bakan sanatçılar, artık sorumluluklarını tüm boyutlarıyla üstlenmeli ve bunu hiç bir kayguya kapılmadan yerine getirmelidir. Kişilerin ve toplumların egemen güçlerin elinde nasıl yönlendirildiğini bilerek, bu tuzakları atlayarak ve bu tuzakları gerçek bir aydın ve sanatçı duyarlığıyla seçerek ürünlerini vermelidir.

DÖNEM Dergisi olarak son yılların genel sancılarını bütünleştirmek, bu bütünsellikten yargılar çıkarmak ve çözümler aramak, çözümler arayan ürünleri yayınlamak amacımız oldu. Giderek tüm sorumlulukların bilincinde olan sanatçılarla bütünleşerek, onlara ulaşarak, onların elinden tutarak, daha güçlü bir sesle sayılarımızı, toplumumuzun, insanlarımızın bilincine sunmak amacımız oldu.

Her yerde ve her konumda doğru ve gerçek olanı savunmak, yaşama bu birikimleri katmak, güzellikler ve inançlarla yaşamı yeniden üretmek çalışmalarımızı oluşturuyor.

Üretilen tüm sağlıklı değerlerle; olumsuzluklara karşın yaşamı en iyi bir biçimde savunmak; sizlerle, okur - yazar birlikteliği içinde yaşamı savunmak amacımız. Bundan sonraki sayılarımızı da bu amaç doğrultusunda oluşturacağız.

YAŞAYARAK...
YAŞAMI SAVUNARAK... **DÖNEM**

Kapak Fotoğrafı : Bülent TÜTÜNCÜ

HANGİ ANNEYİ...

TANJU CILIZOGLU

Anneler gününü hiç sevmiyorum.

Bezirgan maldarlığın «Anneler Günü»nü kullanarak mal satma tezgahından başka ne ki bu Anneler Günü?..

Ozünde satış, özündeki «anne» sözcüğünden ağır basan bir al - sat olayının toplumu işgal etmesi. Toplumu teslim alması... Anne 365 gün hatırlanması ve elimiz her değdiğinde gönlü alınması bir «öge», bir sevgi «öge»si.

Taksit kurumunun parçaladığı tüm sevinçlerimizi, çalınmış mutluluklarımızı biçe biçe teke indirmek hep.

Ikimizin birini alan toplumsal karmaşanın, kendi güdümünde bize seçtirdiği bir anne bağı.

Sevmiyorum ve kullanmıyorum Anneler Günü'nü. Üstelik Anneler Günü olayını yaşamımın 365 gününe yaymış biri olarak bu olayın dışında tutuyorum kendimi.

Ama bütün bunlara rağmen «al - sat»çılığın güdümünde yaşatılan bir toplum karmaşası «Anneler Günü» olgusunda biraz daha semirecek ve anneye gereksiz sevinçler taşırken, kendi yarattığı toplumsal karmaşanın anaforunda bir takım annelere de acılar taşıyacak. Ve bu yıl gene yılın anneleri seçilecek. Hangi anneyi seçecekler ki?..

Toplumsal karmaşanın yarattığı anaforda «suçlusun» dediğimiz çocuğunun «idam» olmaması için sabahlara kadar Allahına yakaran, yüreği acının nasırındaki anneyi mi?..

El kapılarına ekmek derdine gitmiş kocasını Alamanın dişisine kaptırmış, çocuklarıyla yol gözleyen anayı mı?..

Sabahın karanlığında sokağa fırlayan, akşamın köründe evine gelen, geldiğinde çoluk çocuğunu sokağın batağından, kirinden, pisinden toplayıp, yuğup arındırmaya çabalayan anneyi mi?..

Yürümeyen, artık duran evin yoksulluğuna, erdemini satıp katık eden gizli gizli yüreğinin kırgınlığında çoluk çocuğunun yüzüne baktıkça kahrolan anayı mı?..

Hangi anayı seçeceğiz yılın annesi?..

Bütün annelerin giderek kahırlı olduğu toplumda, hergün hepimizin «anasının ağladığı» bir toplumda hangi anayı yılın anası seçeceğiz?..

Kim seçecek? Ne hakla ve nasıl seçecek?..

Analarına bu kadar suçlu, analarına bu kadar boynu eğri bir toplumda «al - sat» bezirganlığının sıklığına kim nasıl varacak?..

Yılın anaları, katıksız kalan yaşamın köründen çocuklarına hayat çıkarmağa çalışan yoksulluğun, acının analarıdır.

Bizde o kadar çok ki.. Hangi birini seçeceksiniz?..

HABERCİLİK ve İLETİŞİM
UNESCO'NUN İLETİŞİM ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI ve KATKILARI

HIFZI TOPUZ

— Geçtiğimiz ayın son günlerinde İzmir'de bulunan sayın Hıfzı Topuz, Habercilik ve İletişim — UNESCO'nun iletişim alanındaki çalışmaları ve katkıları konusunda iletişimle ilgili bir konferans verdi...

Bu gün iletişim alanında çok büyük bir dengesizlik var. Üçüncü Dünya Ülkeleri öncelikle bu duruma ve dengesizliğe başkaldırıyorlar. Bugün dünyada haber veren dört büyük haber ajansı var. Dünyaya haberleri ileten bu büyük ajanslar haber akışının % 90 ını ellerinde bulunduruyorlar. Dört büyük ajansın günde ilettikleri sözcük sayısı 40.000.000 (kırk milyon). buna karşın tüm Üçüncü Dünya Ülkelerinin ilettikleri sözcük 40.000 (kırk bin) dolayında. Görüldüğü gibi çok büyük eşitsizlik var. Üstelik bu ajanslar (dört büyük ajans) haberleri diledikleri yönden, istedikleri açıdan dünyaya aktarıyorlar.

TV programları dağıtımında da büyük endüstriyi ellerinde bulunduranlar yine bunlar. ABD yılda 200.000 saatlik programla başta geliyor, ardından İngiltere, Almanya, Fransa geliyor. Bu programlar % 200 oranında bir artışla Üçüncü Dünya Ülkelerinin, kültürlerini etkilemeye devam ediyor.

Afrika dünya TV alıcılarının % 1 ni, Radyo alıcılarının % 2'sini elinde tutuyor. Bu büyük bir dengesizlik. Bu dengesizlik gazetelerde de var. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen günlük gazete sayısı 100 kişiye 30 - 40 iken, gelişmemiş ülkelerde 100 kişiye 1 - 2 gazete düşüyor. Dikey haber dağıtımında AP Asya'ya günde, büyük oranda sözcük aktarırken karşılığında çok az oranda sözcük ve haber alıyor. Diğer büyük ajanslar da aynı. Bir merkezden haber dağıtılıyor, karşılığında haber alınmıyor. Haberleşmede tek yönlü bir akış var.

Yatay haber dağıtımı, bir ülkede diğer ülkenin muhabirinin bulunması ve haberleşmenin böylece, aracı bir ajans bulunmadan sağlanması demektir. Yatay haberleşme Üçüncü Dünya Ülkelerinde yok. Üçüncü Dünya Ülkelerinin haber ajanslarının diğer ülkelerde muhabirleri bulun-

madığı için. Gelişmiş ülkelerin ve bu ülkelerin haber ajanslarının verdiği haberleri almak zorunda. Çünkü : tekelleşmenin getirdiği çalışma yöntemi bu... Teknolojik açıdan da Üçüncü Dünya Ülkeleri gelişmiş ülkelere oranla çok geride olduklarından, hem haber akışında çabukluk bakımından, hem de yoğunluk bakımından çok gerisinde kalıyor. Onunla hiç bir zaman mücadele edecek durumda değil.

Bir tek elden haber toplanıyor ve dağıtılıyorsa haberleşmede özgürlük yok demektir. O halde özgür haber dağılımı neye yarar.

İletişim teknolojisi açısından büyük endüstri ülkelerinde büyük bir çoğunluk geçimini iletişim araçlarından sağlıyor. Dünyada teknolojik araştırmalar hızla gelişiyor. Bu araştırmaların % 90'ını gelişmiş ülkeler yaparken % 1'ini geri kalmış ülkeler yapıyor.

Başka bir dengesizlik olayı da sınırlar arası veri dolaşım olayı. Veri, bilgilerin bilgisayarda toplanması, bilgisayrla birbirine aktarılması demektir. Dünyada bu alanda olağanüstü bir gelişme oldu. Bu durum dünyayı büyük oranda etkiledi. Bilgisayarları kullananlar çok uluslu ortaklıklardır. Örneğin Fransa'da TOMSON firması (ABD katkısı ile kurulmuş belirli ülkelerdeki merkezleri bulunan bir firmadır). Bu firma diğer ülkelerdeki şubeleri ile bilgisayarlarla haberleşir ve bilginin aktarılmasını gerçekleştirir. Bu yüzden buna sınırlar arası veri dolaşımı denir. Bütün büyük şirketler sigortalar ve benzeri büyük kuruluşlar tümü bilgisayarla haberleşiyorlar. Basında böylesi haberleşme % 1 oranındadır. ABD'nin çalışma oranına bu açıdan bakacak olursak çalışma oranı % 80'dir. Bununla rekabet etmek isteyenler de yine gelişmiş ülkelerdir (Japonya gibi).

Aradakı artış, bir bölgede geometrik bir artış, öbür tarafta aritmetik bir artış. Biz hiç bir zaman bu açığı kapatamayacağız. Bu dengesizliği giderebilmek, bu dengesizliğe karşı koyabilmek için Üçüncü Dünya ülkeleri tekellere karşı mücadele etme gereğini duydular.

Şimdilerde doğrudan doğruya uydu ile yayın işine girişiliyor. Bu konuda tüm teknolojik hazırlıklar tamamlanmış durumda. Uydularla haberleşme TV merkezlerine yapılıyor. Bu büyük yayın tekelleri ülkelerinde izin alsalar hemen çalışmaya geçeceklerdi. Yayınlar doğrudan uydularla yapıldığında TV açtığımızda çok uluslu şirketlerin haberleriyle, programlarıyla karşılaşacağız. Önce deneme olarak evimize girecek sonra iyice alışacağız. Onların kültürlerini izleyecek, böylece ulusların kendine özgü kültürleri ve değer yargıları yok olacak. Yani doğrudan uydu ile yayın büyük sorunlar ortaya çıkaracak.

Tomson firması Eskişehir'de yapacağı TV projesi için büyük oranda para harcayacak. Bu para bizim için büyük bir miktar, onlar içinse bu para önemli değil. Yalnız onlar için prestij işi bu. Çünkü Tomson asıl gelirini TV, radyo, elektronik aletlerin dışında silah satışından elde edi-

yor. (Güney Afrika'ya Suudi Arabistan'a, Irak'a ve daha bir çok ülkeye silah satıyor.)

Bunun yanı sıra keşif uyduları dünyanın çevresinde dolaşıyor ve ülkelerin maden kaynaklarını, ham madde kaynaklarını sürekli ülkelerine bildiriyor. Bu bilgileri yine doğrudan uydularla veriyorlar. (Başka ülkelere ait gizli bilgiler de bu arada gelişmiş ülkelere, çok uluslu şirketlere veriliyor.)

Birleşmiş Milletlerde 1959'da kurulan bir komite ile atmosferin kullanımına sınır konulması konusunda çalışmalar yapılıyor. 1962'de ise bir anlaşma yapılarak uzayda uyduların dolaşımı sınırlandırılıyor. Üçüncü Dünya Ülkeleri bu olaya elkoydu ve bu konuda çalışmaya başladılar ve bir örgüt kurdular.

UNESCO

1945 - 46 yıllarında kuruldu. Bilim - Eğitim - Kültür Kurumu. İletişim bu kurumun çalışmaları arasına katılmamış. UNESCO'nun iletiş alanına katılmasını istememişler. Sorumluluk olmadan, özgürlük olmaz. UNESCO kendi başına siyasal olmayacak bazı çalışmalara girmiş. Ülkelerde Dünya çapında incelemeler yapıyor. Radyoyla eğitim, kırsal radyo eğitimi. Yeni ülkelerde yeni ajanslar kurmayı ele alıyor. Gazetecilerin yetişmesi konusunda çalışıyor. 1957'de UNESCO (Uluslararası Araştırma Derneği) kuruluyor. Gazetecilik çalışmasına sınır konmaz, çünkü : özgür haber dolaşımı sağlanmalıdır. Yalan söyleyen gazeteciler var... İnsanları kışkırtan, yalan haberle insanları birbirine düşüren gazeteciler var. Öyleyse özgür gazetecilik sorumluluk isteyen bir iştir.

Finlandıya'da yapılan bir konferansta, Finlandiya devlet başkanı haberleşme ve iletişim konusunda dengesizlikten bahsedince (1973'de) tüm dünyanın gözleri UNESCO'ya çevrildi. UNESCO bu yıllarda okuma - yazma ve iletişim konularına elattı. Bu arada Senegal'li Abadu Ahmet Muhtar bu örgütün başına getirildi. Üçüncü Dünya Ülkelerinin isteğiyle oybirliği ile seçildi. Artık UNESCO'da Üçüncü Dünya Ülkeleri çoğunluk olmaya başladı. Gelişmiş ülkeler hemen bu duruma karşı çıktı.

Irkçılığa karşı yayınlanacak her bildiri tasarısı için yapılan bir toplantıda Yugoslav bir konuşmacı BM'in bir kararının oylanmasını istedi, isteği kabul edildi. Bu karar İsrail'i kınayan bir tasarı niteliğindeydi ve oy çokluğuyla kabul edildi.

Bu bildiri olayından sonra kıyametler kopmaya başladı. Gelişmiş ülkeler ve şirketler UNESCO'ya karşı bir kampanya başlattılar. Kampanyanın gerekçesi : UNESCO iletişim konusunda kontrol istiyor, denilmesiydi. Kampanya bir yıl devam etti.

Nayrobi konferansında bildiri geri alındı. Bu konferansta oy çokluğu yapılmamış consansüs ile karar alınmıştı. Consansüs'ü öneren Senegal'li bir delegeydi. UNESCO 1976'dan bu yana consansüs'ü kabul ediyor. Uçüncü dünyanın ezici çoğunluğuna rağmen gelişmiş ülkelere ödün verilerek consansüs sürdürülüyor.

Bildiri tasarısının Nayrobi konferansında geri alınmasına karşın gelişmiş ülkeler kampanyalarını yine de yürüttüler.

İletişim sorunlarının çözümü için 1975'de Kostarika konferansı düzenlendi. Konferansta iletişim tekelini ellerinde bulunduranlara karşı tepkiler dile getirildi.

Tunus toplantısında da Bağlantısız Ülkeler haber ajanslarını ele aldılar. 1976 Ağustosunda Kolombiya'da toplanan Bağlantısız Ülkeler haber ajanslarını kurdular. UNESCO bu duruma seyirci kaldı. UNESCO'daki çoğunluk Bağlantısız Ülkeler Haber Ajanslarının kurulmasında yalnızca eksper gönderdiler.

Tekel sahipleri bu nedenle UNESCO'yu suçlamaya başladılar. Bu hava içinde, 1978'de Paris'te Yeni Evrensel Haberleşme - İletişim konusunda bir bildiri kabul edildi. Bu kavram Tunus ve Kolombiya konferanslarında ortaya atılmıştı. 10'ncu maddesi bulunan bu bildiri, gazetecilerin çalışmalarının engellenmemesi, işkence görmemesi, savaşta öldürülmemesi, sınır dışı edilmemesi vb. konuları içermektedir.

UNESCO'ya karşı FIES, YAPA, AYIN gibi örgütler kampanyaya başladılar. Buna karşın genelde tüm gazeteci örgütleri UNESCO'yu desteklediler. (İtalyan ve Yugoslav gazeteci örgütleri de dahil.)

Batı Ülkeleriyle birlikte Türkiye'de UNESCO'nun kararına karşı çıktı. (Yani, bir savaş muhabiri savaşa giderken devletten bir kart alsın, önerisine karşı çıkılıyor; Devletin denetimi olacağı düşünülerek karşı çıkılıyor.) Bu kararı saptırarak işlemez hale getiriyorlar. Batılı ülkeler UNESCO'nun politikaya karıştığını söyleyerek karşı çıkıyorlar. UNESCO genel başkanı bu görüşe karşılık, «UNESCO zaten politik bir örgüt. Ama bu politika bazılarının politikasına göre iş yaparsa iyi. Oysa biz Üçüncü Dünyanın politikasını destekliyoruz» diyor.

UNESCO uluslararası bir formdur. Avusturalya UNESCO'nun uyguladığı politikayı destekliyor. Bunun gibi birçok ülke de destekliyor.

ABD'nin UNESCO'dan ayrılması bütçesinde % 25'lik bir azalmaya yol açar. Bu da bazı yatırımların aksaması demektir. Bu nedenle Batı gazetecilik kuruluşları ABD'nin ayrılmasını istemiyorlar.

HIFZI TOPUZ

Yazar (1923 -). İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde (1948), yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Strasbourg'da Uluslararası Gazetecilik Eğitim Merkezi'nden yüksek öğrenim diploması aldı ve Strasbourg Hukuk Fakültesi'nde Türk Basınında Dış Haberler konulu teziyle doktora yaptı. 1947'de Akşam'da gazeteciliğe başlayan Topuz, on yıla yakın bu kurumda sekreterlik, yazarlık, yazı işleri müdürlüğü yaptı. Vatan, Öncü, Milliyet, Cumhuriyet gazetelerinde yazı ve röportajlar yayımladı. 1959'dan sonra Paris'te UNESCO merkezinde «Basın ve Haber ajanslarının gelişmesi ve gazetecilik eğitimi» programlarını yönetmektedir.

BAŞLICA YAPITLARI : Türk Basınında Dış Haberler (1960), Kongo'da Kurtuluş Savaşı (1965), Türk - Fransızca, Fransızca - Türkçe ve İngilizce Karşılıklı Basın Sözlüğü (1966), Kara Afrika (1971), 100 Soruda Türk Basın Tarihi (1973), Konuklar Geçiyor (1974), Afrika'dan Geliyorum (1975).

(Şairler ve Yazarlar Sözlüğü. Şükran Kurdakul)

İmparatorluktan Cumhuriyete

SAMİM KOCAGÖZ

1 — Osmanlı İmparatorluğu ÜMMETÇİYDİ. XVII. y.y. gelene dek bütün aldığı ülkeleri, kuzey Afrikadan Balkanlara, Balkanlardan (Viyana'ya dek) Basra körfezi ve Kafkasya'ya dek eşit haklara sahip yönetmeye girişti. Bu yönetimde, XI. ve XII. y.y.'larda Anadolu'ya giren, yerleşen, çoğunlukla dil ve din bakımından Türkleştirilen Anadolu'nun yerli halkına da istila ettiği öteki ülkelerden başka türlü bir ayrıcalık tanımıyordu: Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldığında, kendisini RUM Sultanı, bir başka deyişle DOĞU ROMA İMPARATORLUĞUNUN (Bizans'ın) varisi sayıyordu. —

2 — XI. y.y.'dan başlayarak İran ve Anadolu'ya yayılan OĞUZ Türkleri, (ki bunlara müslüman olduktan sonra, TÜRKMEN, YÖRÜK denmiştir) o yüzyıllarda bütün dünyadaki ülkelerdeki topluluklar gibi, ULUS olma bilincinden yoksundu. Ekonomik (talana, vurguna, yağmaya dayanan) nedenleri bir MEZHEP kavgası olarak ortaya koyuyor, savaşıyorlardı: Osmanlılar SÜNNİ, İran'daki Türkmenler (ki egemen sınıftı) ŞII'ydi, ALEVIYDi. Üstelik Anadolu'daki bütün göçebe Türkmenler de Aleviydi. Sünniler bağnaz müslümanlar, Alevi'ler ise, eski Türk geleneklerini Islam dini içinde koruyan topluluklardı. Osmanlı idaresindeki Doğu Anadolu, hemen hemen Şii, hani Aleviydi. Bundan İran Türkmenlerinin Şahı, Şah Ismail yararlanmak istiyordu. İran tahtında Şii egemenliğini, (Doğu Anadoluda ekonomik çıkarlarını yürütmek) sürdürmek istiyordu. Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'e yenildi. Selim, Çaldıran seferine çıkarken, Doğu Anadolu'daki kırk bin önde gelen Alevinin başını kestirdi. Daha önce de Fatih Sultan Mehmet, Otlukbeli Savaşında yine İran Türkmeni Şah Uzun Hasan'ı aynı yenilgiye uğratmıştı. Ekonomik çıkarlar için Mezhep kavgalarıydı bunlar. Türkler söz konusu değil, OSMANLILAR, AKKOYUNLULAR, KARAKOYUNLULAR söz konusuydu.

3 — Daha sonraki yüzyıllarda İmparatorluğun bütün ülkeleri OSMANLI ülkesiydi. (MEMALİK-İ OSMANİYE). Sünni Arap ülkeleri Osmanlının gözde ülkeleri, halkı (İslam dininden ötürü) Anadolu Türk Halkından üstün tutulurdu. Osmanlı yöneticileri için Anadolu Halkı (ETRAKİ Bİ IDRAK) Araplar ise (KAV-İ NECİB-i ARAP)TI.

4 — Batıda İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, XVII. y.y.'dan başlayarak Amerikadan Çin'e değin sömürgeci, emperyalist bir sürece girdiklerinde Merkantilist sistemle kapitalizmi geliştirirken, kapital olarak sömürülerini ülkelerine yatırım yaparken, Osmanlı İmparatorluğu bu sistemden uzaktı, bunun farkında bile değildi. Çünkü ekonomisi, Fütühata dayanan bir ekonomiydi; kurulan toprak, tarım düzeni (Has, Timar, Zeamet), XVI. y.y.'dan sonra bozulmaya başlamıştı. Kapital Padişah malı olduğundan batının sanayi dönemine geçişi gibi, bu geçişi yapamadı. Bunu bilimsel bir deyişle anlamak gerekirse, Marks'ın saptadığı toplumsal dönemleri yaşayamamış, geri kalmıştı. Giderek XIX. Yüzyılda Batı Kapitalizminin bir pazarı haline geldi Osmanlı Devleti.

5 — XIX. Yüzyılın ikinci yarısında bu geri kalmışlığın çaresizliğinden kurtulmaya çalışan Osmanlı Devleti, Batıyı şekil, biçim bakımından yenileşmek için taklide girişti. Orduyu yenileştirmek.. Mülki yönetimde yenileşmek gibi... Ama Osmanlı yöneticileri bir türlü ekonomiyi akıllarına getiremiyorlardı. Ünlü Tanzimat Fermanı bile Batılı sömürgecilerin işlerini (Ticaret, sömürge) kolaylaştıran bir fermandı. Birinci Meşrutiyeti kabul ettiren Osmanlı Politikacıları ve aydınları (1876), Fransız Burjuva ihtilalinin esintileriyle hareket ediyorlardı. Bu politikacı ve aydınlar, (Yeni Osmanlılar, Jön Türkler) Türkleri değil, Osmanlı Devletini kurtarmak amacındaydılar. Bu çabaları elbette başarılı olamazdı ekonomik alanda çöküntü halinde olduklarından. Önce Balkanlı ülkeler, Osmanlı Devletini parçalamak isteyen (Hasta Adamı) batılıların yardımı ile özgürlüklerini Osmanlıdan kurtardılar. Daha 1829'da Yunanistan Krallık oldu. Sonra da Sırp, Bulgar, Romen krallıkları kuruldu.

6 — Birinci Dünya Savaşında bile Osmanlı Yönetici ve aydınları hep Osmanlı Devletini kurtarma savaşındaydı. Ne var ki İkinci Meşrutiyet (1908) dönemi ile Osmanlı aydınları arasında yayılan Fransız İhtilalinin burjuva ulus olma bilincinin esintileri Türküm diyerek yayılmaya başladı. Birinci Dünya Savaşından Almanlarla birlikte mağlup olarak çıkan ve Sevr anlaşmasını imzalayan Osmanlı Devleti, İstanbul'da kukla olarak kalan Padişah ile emperyalistlere teslim oldu. Anadolu emperyalistlerce paylaşılmaya başlandı.

7 — Anadolunun Kurtuluşu, bir başka deyişle Türklüğün Kurtuluşu için Anadoluda Savaşa giren Mustafa Kemal Paşa, aynı Balkanlı uluslar gibi, önce Osmanlı Devletine karşı savaş açmak zorunda kaldı. Önce İngilizlerin desteği ile Ankara'ya yürüyen Osmanlı Halife Ordusu ile döğüştü. Hilafet Ordusunu, Padişahı yendikten sonra İngilizlerin İzmir'den Orta Anadoluya sürdüğü, emperyalizmin maşası Yunan Ordusunu yendi. Fransızları güneyde temizledi. Bu savaşa başlarken, bütün rütbe ve Osmanlının verdiği yetkileri üstünden atarak, kendi deyişi ile (ulusun, halkın sinesine sığındı.) Savaş süresince Halk, eşrafı, ayanı, ondan yana din adamları, özellikle Osmanlı aydın ve politikacıları (Osmanlı Paşaları

da çoğunlukla) Mustafa Kemal'den yanaydı. Ne var ki bütün bu Halkın iliklerine değin yüzyıllar boyu, Padişah, Halife bilinci işlemişti. Büyük bir takdisyen olan Mustafa Kemal, Savaşa başlarken kafasına Cumhuriyet ilanını koymuştu (Bu belgelerle sabittir.) Ne var ki bunu savaşı kazanana dek açıklanamadı. Birkaç en yakın arkadaşı biliyordu. Halka; Padişah, Halife, ingilizlerin elinde esirdir, Onu kurtaracağız demek zorunda kalıyordu. Ankara'da Birinci Millet Meclisini kurduğunda, «Efendiler, biz şimdi Anti-Emperyalist bir savaş vermekteyiz!» diye kürsüye çıktı.

Kadrosu yoktu Mustafa Kemal'in. En yakın savaş komutanları, yöneticileri bile Osmanlı, bir de İttihatçıydılar. Osmanlılar Halifeyi istiyorlardı (Refet Paşa, Rauf Bey gibi). Rauf Bey, Savaş sonrası Lozan sulh antlaşması sırasında Başbakandı, Halifenin kovulmasına razı olamadı; uzaklaştırıldı. Bu gibi engelleri bir bir zaman geldikçe kullandıktan sonra temizledi Mustafa Kemal. Ona engel olup Enver Paşa'yı getirmek isteyen İttihatçılarla uğraştı. Enver Paşa'nın Baku toplantısındaki komünistlikten yana görünmesi, Anadoluda Savaş sırasında kurulan Yeşil Ordu adlı kominist örgütü ele geçirerek bozgunculuk yapması artık tesbit edilmiştir. Hep kendisini ön plana çıkarmak için Sovyetleri bile bir ara aldatmıştır. Sonu bilinir, «Anadolu'ya gelirsen, Birinci Dünya Savaşının bozgununun hesabını mahkeme önünde verirsin» diyen Mustafa Kemal'in karşısında tutunamadı, Türkistan'ı kurtarmaya gitti (!).

8 — Mustafa Kemal Paşanın tutumunu, tavrını, kişiliğini, savaşını ilk kez çok doğru olarak sezen, tesbit eden ve anlayan LENİN olmuştur. Lenin, Anadolu'ya, Ankara'ya gönderdiği Elçisine, Aralof'a, şunları söylemiştir: (Mustafa Kemal Paşa, sosyalist değildir. Ama büyük bir Anti - Emperyalist Savaşçı Komutan, büyük bir diplomattır. Savaşı kazanması için elinizden gelen yardımı yapın, yapacağız; bu savaşı kazanmalıdır. İşini bozmayın!) Elçi sonradan yazdığı anılarında bunları anlatır. Lenin'in bu sözlerinde O zamanların bir denge politikası saklıdır. İngilizlerin Yunanlıları kullanarak Anadolu'yu ellerine geçirmeleri Sovyetlerin Azerbaycana dek sınırlarını tehlikeye sokacaktı. Mustafa Kemal de bu gerçeği çok iyi biliyordu. İngiliz - Sovyet dengesini, Sovyet yanlısı olarak çok iyi politikasında kullanmıştır. Lenin de Mustafa Kemal'den daha fazlasını istemiyordu...

9 — Bugün Mustafa Kemal'in ilân ettiği Türkiye Cumhuriyeti, ve Osmanlılıktan çıkarıp ortaya koyduğu ulus olma bilinci tarihsel gelişmenin bilimsel bir sonucudur. Mustafa Kemal, Türk halkının tarihsel gelişimi içinde ortaya çıkan bir merhale, bir liderdir. Elbette uluslar tarihsel gelişmeler icinde ortaya çıkan liderlerine bilimsel gözle bakmak, incelemek zorundadır. Gerçek de budur. Ne var ki tarihsel olaylara ve liderlere duygusal gözle bakmak, bir mucizeymiş gibi görmek de yanlış olmaz: Bu ulusların sevgisi, minneti, duygusallığıdır; sembolik bir övgüdür. Uluslar tarihlerinde geleceğe doğru kaynaşıp, oluşup, akıp gider-

ken, nice nice tarihsel olaylara gebedirler; nice nice yeni liderlere kavuşacaklarını umut ederler. Ama geçmiş tarihlerini ister bilimsel, ister duygusal yönden görsünler, temelleri hep geçmiş tarihsel olayların, gelişmelerin üstüne kurulmuştur. Geleceğe başka türlü gitme olanağı yoktur. Temelsiz, sadece çatısı olan bir bina düşünülemez elbette.

Bu özetin özeti Osmanlının tarih boyunca yaşantısını, Cumhuriyete geçiş dönemimizi niçin böyle damdan düşercesine yazdım? Bugün komşularımızla çekişmelerimizi, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye'nin içinde ve dışında kalan azınlıkları ile çekişmelerimizin nedenlerini araştırırken, yorumlarken, dikkatle şu yukarıda söylediklerimizin üzerinde durmalıyız. Daha hâlâ dış dünya, bizi Osmanlı olarak görüyor. İşin kötüsü, bizim çoğu insanımız kendini ille Osmanlı olarak görüyor. Hem milliyetçiyiz diyorlar, hem de Osmanlı olmaya özeniyorlar.

Bu bağnazları anlamak biraz güç.

Bir İşçinin Not Defterinden

— Samim Kocagöz —

FETHİ SAVAŞÇI

Yirmi iki yıl oldu. Zayıf, orta boylu, heyecanlı, sevecen bir insan, İzmir Konak'taki Kitapçı Erdoğan Berktay'ın dükkânında tartışıyordu. Hop zıplıyor, hop ayağa kalkıyordu. Rahmetli Erdoğan Berktay, saygıyla zayıf insanı dinliyor, fısıltı halinde yanıtlar veriyor, verdiği yanıtların duyulmasından çekiniyordu. Bir ara zayıf, orta boylu adam: «Sen, benim sözüme kısa zamanda geleceksin. Şimdilik eyvallah!» dedi. Milli Kütüphaneye doğru uzaklaştı.

Kitap, raflarında yeni çıkan kitaplara bakıyordum. Erdoğan Berktay:

—Kimdi o biliyor musun?
—Hayır!
—Samim Kocagöz'dü!
—Niçin tanıştırmadın?

—Dost, unuttum! Görmüyor musun son çıkan yazımı beğenmemiş, verdi veriştirdi. Haklı yönleri çok!. Neyse bir başka zaman tanışırsınız!.

—Gıyaben tanışıyor sayılırız! 1952'yle 1956 yılları arasında, Ankara'da çıkan Kaynak Dergisinde birlikte yazdık. Adım ona yabancı olmasa gerek!

—İstersen telefon numarasını vereyim!
—Ver!

O sıra günlük Sabah Postası gazetesinde «Irgat Hasan» adlı romanım yayınlanıyordu. Kocagöz'den eleştirilerini, önerilerini almak, tadına doyulmaz bir kazanç olacaktı. Çoğu zaman olduğu gibi işsizdim. Konak'tan Karşıyaka'ya, oradan da evine gidecek yol param bile yoktu. İki kuru ekmeği evime güç götürebiliyordum.

İki ay sonra havalar ısınınca Karşıyaka'da bir yapıda duvarcılık yapmaya başladım. İş çıkışı, telefon ettim. Kocagöz:

—Ooo!. Merhaba delikanlı! Erdoğan senden söz etti. İki aydır telefon edersin diye bekliyorum. Gel de tanışalım. Yayınlanan romanını okudum, başlangıç için fena sayılmaz! Ne zaman geleceksin? Yarın mı bekliyorum?

ATAÇ MI?

Ertesi günü kapıda karşıladı Kocagöz. Sanki daha önceden tanıyormuş gibi içten, neşeli, sanatsal, politik sorunlarımızı derinliğine bilen, hemen çareler arayan, düşündüğünü açıkça söyleyen bir aydın etkisi yaptı üstümde.

Altı yedi yıl önce, Nurullah Ataç, haksız yere Samim Kocagöz'e yazısıyle çatmıştı. Bekledik durduk, Samim Kocagöz yanıt verir diye. Sordum:

—Ataç, burada Gazeteciler Derneği'nde verdiği bir konferansta size haksız yere çatmıştı. Kimi gerçekçi yazarlara saldırdığı çok olmuştur. Bu yazısına karşılık yazmadınız! Ama biz gençler bekledik, bir şeyler yazarsınız da yararlanırız diye.

— Evet! Rahmetli bana neden kızdı iyi biliyorum. Biz, toplumcu sanatı tutuyoruz, toplumsal gerçekçiyiz diye kızıyordu. O gün konferansında bana verdi veriştirdi. Akşam benim evde konuktu. Benim yatağımda yattı. Rakımı içti, yazı makinemle Ulustaki Söyleşi'sini yazdı çala tuş. Alkolün etkisiyle demediğini bırakmadı. Aramızda 18 yaş fark var... Terbiye gereği seslenmedim. Uğurladıktan sonra, bir yazı döşendim. İki gün sonra yazıyı bitirdim. Tam postaya verecektim. Rahmetlinin radyodan ölüm haberini duydum. İyi ki yazıyı yayınlamamışım. İçime dert olacaktı. Çok üzülecektim yazım yayınlansaydı. İşte böyle, rahmetli çok huysuz, geçimsiz bir insandı. Ama Türk Dilinin gelişip serpilmesinde, yerleşmesinde, yeni sanatımızı sevdirmede çok emeği geçmiştir. İşte böyle, aferim sen de hemen her şeyi unutmuyorsun! Çok dikkatlisin! Buna da sevindim ayrıca.

Birlikte gülüştük. Saatlerce konuştuk, istemiyerek ayrıldım.

O sıralar, eşim, üç oğlumla birlikte İzmir'e yerleşmiştim. Yılda en fazla altı ay duvarcılık yapıyor, altı ay da boş geziyordum. Sürekli bir iş arıyor, bir türlü de bulamıyordum. Kemal Bilbaşar'ın aracılığı ile Demokrat İzmir gazetesine muhabir olarak girdim. Samim Kocagöz'le sık sık toplantılarda buluşmaya başladık.

GELMEM GENÇLER BENİ ALDATIYOR

Gazetede muhabir olarak çalışırken, bir başka günlük gazetede şiirler, yazılar yazıyordum. O sıralar liseli, üniversiteli gençler sık sık sanat edebiyat matineleri yaparlar, bizleri de çağırırlardı. Kocagöz'ü çağıran gençler, rica ettiler kendisini getirmem için. Kocagöz, telefondan : «Gelmem gençlerin sanat matinelerine. Beni aldatıyorlar. Bir köşeye oturtuyorlar, sonra da bizi unutuyorlar! Ne diye çağırıyorlar öyleyse? Salonun bir köşesinde kala kalıyoruz. Üsteleme Savaşçı, gelmem!» dedi.

—Aman Efendim bu kez yapılacak olan bir açık oturumdur. Ege Üniversitesinde Recep Egemen Anfisinde. Mutlaka gelmeniz gerek. Yoksa bunalımcılar ortalığı toza dumana katacaklar yine.

—Öyleyse geliyorum!

Samim Kocagöz, kardeşi Halil Kocagöz'le birlikte açık oturuma katıldı. Halil Kocagöz, kalın gür sesiyle, şiirlerinden okudu. Ters şeyler söyleyen bir genç ozanla, neredeyse boğaz boğaza gelecektik. Samim Kocagöz, araya girdi. ikimizi de yatıştırdı. Sert bir çıkışta bulunduğundan, Kocagöz'lere karşı çok utanmıştım. O'nu bir daha da sanat matinelerinde görmedim. Çağırmaya da yüzüm tutmadı.

BİR MEKTUP ÇALIŞKANI

Batı Almanya'ya 1965 yılında işçi olarak geldikten sonra, Samim Kocagöz'den 250 den fazla mektup, bir o kadar da kart aldım. Gönderdiği gazete, dergi, kitap, broşürlerin sayısı binleri geçiyor. Yazar, ozan olarak gelişmem de büyük emeği var.. Bana gönderdiği mektupları günün birinde izini olursa yayınlamak istiyorum. İşçilikten gelme bir insanın yazar olmasında, yetişmesinde bu mektupların etkisi çoktur. O, mektuplar yetiştirici, yol gösterici özellikleri taşıdıklarından, biraz da toplumumuzun malıdırlar. Her mektup, birer ders görevi yapmıştır üstümde. Hiç unutmuyorum! Bir mektubunda: «Aziz Savaşçı, sakın ola ki okuyucularınla kendi arana girme! Benden sana bir ağabey öğüdü!» demişti. Yetti arttı bu söz.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Bir yazarı yetiştiren, yalnız okuması, okullar bitirmesi, deneyler kazanması yetmiyor. Yazarı, doğru yolu gösteren, ona yön veren yazarlar da gereklidir. Yalnız bizi değil, pek çok yazar, ozanı da gün ışığına çıkarmış, öne itmiş, ünlenmesini sağlamış bir büyük yazardır Samim Kocagöz. Nazım Hikmet'te aynı şeyi yapmıştır. Diğer ünlü büyük yazarlar da. Kocagöz'ün yetiştirdiği, ünlenmesini sağladığı yazarların adını anmak bana düşmez. Anamın bir sözünü hiç unutmadım: «İnsan bilir insan kıymetin-Sarraf bilir altın kıymetin» Bekleyelim bakalım zamanla kimler susar, kimler konuşur-

Samim Kocagöz, geçenlerde yazdığı bir mektupta, anılarını yazmaya başladığını söylüyordu. Kimbilir kimlerden söz edecektir? Zengin edebiyatımız daha da zenginleşecektir. Özlemle, sabırsızlıkla anılarının hep sini birden okumak istiyorum. Belki bizden de söz eder. Şimdiden sınav kapısındakı bir öğrenci gibi heyecanlanmaya başladım.

YAZINI ÇAĞDAŞ YAPAN

CENGİZ AYTMATOV

Yazını yalnızca geleneksel estetik açıdan değil, aynı zamanda herşeyden önce zamanımızın en ivedi ve keskin istemleri bakımından da düşünmenin zamanı geldi.

İnsanoğlu atomu parçalayarak yalnızca Tanrılarca erişilir görülen evrenin gizlerine tecavüz etmiş oldu. Bundan böyle herşey bize, insanların istencine bağlıdır, ellerimizde evrenin güçlü enerjisini tutuyoruz. Akıllıca kullanıldığı takdirde, bu enerji büyük yararlar sağlayabilir, ama düşüncesizlik ve sorumsuzluk eşi görülmemiş felaket tehlikesini, yani yeryüzündeki tüm canlıların yok olmasını beraberinde getirecektir. Bu ağır olgular yazından da belli istemlerde bulunmaktadır, bulunmazlık da edemez. İnsanoğlunun, emperyalizmin ve militarizmin ruhsuzluğunun ve insanlıkdışılığın karşısında olan sosyalist hümanizm gibi yüksek fikirlerinin yüceltilmesine ve yaygınlaştırılmasına yardım etmiyorsa bu yazın çağdaşlık iddiasında olamaz. Öte yandan dünyada yeni bilincin doğmasına, toplumlar, halklar ve bireyler arasında karşılıklı anlayışa götüren çağımızın bu ana fikrinin üstün gelmesine yardım ediyorsa bu en çağdaş yazındır.

Büyük Lev Tolstoy, çağdaş yaratıcılığın özünü çok düşündü. Tolstoy, bir yazar için en önemli olanın insanlara gerekli ve önemli olanı söylemek olduğu, bunun içinse sanatçının «tüm insanoğlunun yaşamı»na katılması gerektiği düşüncesindeydi.

Yazar, tarihi yaşamak, hissetmek zorundadır, ancak o zaman, Maksim Gorki'nin tanımladığı gibi, dünyaya yankı yapar. Tüm ruhu acı, hiddet ve sevgiyle dolu olursa yazar olarak adlandırılma hakkına sahiptir, çünkü «yazına katkı» ancak böyle yapılabilir.

Bugünün dünyasının ve insanlarının nasıl olduğunu görmek ve anlamak herşeyden önce yalnızca günlük yaşamın güzelliğinin değil, bugünün ve yarının ateşli ve güzel dünyasının tanığı olmak demektir. İnsan ruhunun ölümsüzlüğüne katılmak gibi başka hiçbir şeyle kıyaslanmayan duyguyu tatmak demektir.

Artık bugün Şolohov'dan Faulkner'e, Thomas Mann'dan Leonov'a, Auezov'dan Garcia Marquez'e kadar üzerinde ciddi olarak düşünecek

şeylerimiz var. Ancak şu günlerde atom tehlikesi, yani tüm yaşamın yok olma tehlikesi karşısında insanın sanat gücünün giderek daha ciddi biçimde sarsıldığını da unutmak olanaksız.

Yaşamda, tehdit eden felakete karşı koyabilecek, yazının yeni, şimdiye kadar bilinmedik, daha önce denenmemiş güçler alabileceği bir şey yok mu?..

Elbette var. Olmazlık edemez.

Beni derinden etkileyen bir olayı anlatmak istiyorum.

Nispeten yakın bir zamandı : Ormanın kenarında siper almış Amerikan piyadesi, tarlanın karşı tarafındaki Vietnam askerlerinin mevzilerine ateş ediyordu. Ateş, tüm canlıları ve cansızları yeryüzünden silmek amacıyla olanca şiddetiyle sürüyordu.

O sıra dik yollu top ateşi, mermi gürültüsü ve patlamaları altında tarım işçileri inatla tarlayı sürüyorlardı. Peşlerinden de ağır adımlarla toprağa tohum serpen kadınlar ilerliyordu. Ekincilerin bu iyimser yürüyüşü, halkın ruhunun yok edilmezliğinin bir sembolü, ezeli emek ve aklın öldürücü savaşa karşı koyuşuydu.

Bu insanlar adına, ekinci suretinde ölüme meydan okuyan yaşam adına konuşma hakkına sahip olmak için çağdaş sanat nasıl olmalıdır?!..

Şimdi insanoğlu, insanların ruhunu öldürmek ve onları boş bir gövdeye çevirmek için düşünülmüş burjuva propagandasının, «öldürücü» top mermilerinin, çeşitli türde silahların «ateşi altında» inanılmayacak kadar çetin ve soylu yolda ilerliyor.

Bu güç koşullar altında yazınımız, sosyalist gerçeklik yazını büyük ve ciddi görevlerle karşı karşıyadır. O, çağdaş insan kavramını «olumlu kahraman»da ileri sürmektedir. Sanatsal deneyimimden söz edersem, kahramanı öncelikle «düşünen ruha» sahip bir insanda görürüm. Belli bir şahısta cisimlenmese bile her gerçek sanat eserinin olumlu bir etkiye sahip olduğu düşüncesindeyim. Bu, yazarın ve onun kahramanlarının çekilen cefalarda ve verilen savaşlarda aradıkları gerçektir. Bu yazarın okuyucuya verdiği gerçeğe duyulan coşkulu ve özverili sevgidir.

İnsanoğluna ve tüm insanlara doğru seçim yapmalarına yardımcı olan gerçekten çağdaş yazın, derinliğine ahlaki - felfesi ve sanatsal düşünüş yazınıdır.

BİR İMZA GÜNÜNÜN ARDINDAN

NURAY HANÇER

Yazar Kemal Sülker, 5 Mayıs Cumartesi günü İzmir'e gelerek Sergi Kitabevi'nde okurlarıyla bir «imza - söyleşi» gününde buluştu. Daha önce İzmir'e 1978 yılında gelen Sülker, altı yıl sonra karşısında «Yeşili kalmamış, beton binaları çoğalmış, trafik karmaşası içinde, plansız bir İzmir gördüğünü» söyledi. İzmir üzerine bu olumsuz konuşmadan sonra bir söyleşi yaptık.

DONEM : Son yıllarda Türk yazınında önemli değişiklikler göze çarpıyor. Örneğin, tek eserle ünlü olanlar, baş yapıtlar arasına girenler var. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?..

K. SULKER : Şaşırtıcı ve takdir edilecek eserler. Latife Tekin ve Orhan Pamuk gibi isimler ilk anda akla geliyor. Tevfik Fikret'in bir şiirinden bir dize aklıma geldi; «Beşerin böyle dalaletleri var/Kendı yapar kendi tapar». Şurası gerçek ki, bugün gerçekçi toplumsal ürünler vermek çok zor. Türkçenin az kullanılma zorunda bırakıldığı, bir TDK olayının yaşandığı bu dönemde, harfleri siyah, düz, italik yazmak suretiyle, konuşmaların nerede başlayıp, nasıl bittiği belli olmayan eserler verilmeye başlandı. Yani biçimsel değişikliklerle yeni türler icad edildi. Bence, yaşanmamış olay yazılamaz. Şimdi Orhan Pamuk'un Sessiz Ev romanında Türk tarihi anlatılıyor. Pamuk'un yaşı kaç? Kitabında anlattıklarını yaşamadığına göre, bu eser bana kendine ait değilmiş gibi geldi. Kimbilir belki de, kendisinin çok üstün bir yeteneği vardır. Ben Tanzimat dönemine ait roman yazamam, ancak inceleme yapabilirim.

DONEM : Öyleyse, günümüzde yazar olmak çok kolay...

K. SULKER : Evet, çok kolay. Diş hekimliğini yasaklarsanız, berberler diş çeker. Kitapçı kitap satmak zorundadır. Bu nedenle Kerime Nadir, Cahit Uçuk gibi yazarların bazı kitapları okunur, biraz biçimsel değişiklik yapılır. Sonra bunlar bir gazeteye verilir ve yazar olunur.

DONEM : Burada eleştirmenlere önemli görevler düşmüyor mu? Yani sadece eş - dost kitabını övmek eleştirmenlik olmayacağına göre, okunmaması gereken kitaplar da eleştiri kapsamına alınmalı mıdır?..

K. SULKER : Türkiye'de iyi eleştiri yapanlar var. Atilla Özkırımlı, Hikmet Altınkaynak, kötü örnekler vermesine karşın Fethi Naci, Vedat Günyol gibi. Ayrıca, bir Orhan Selim, Akşam Gazetesindeki yazılarında okunmaması, izlenmemesi gereken kitapları ve filmleri eleştirirdi. Bunların bir kısmı It Ürür, Kervan Yürür adlı kitabında da yer alıyor. Ben de hep sevdiklerimden söz eden bir yazarım. Sevmediklerimi yazmaya ne zamanım, ne de yerim var. Görevim, okuyucularıma, yararlı gördüğüm kitapları sevdirmeye çalışmaktır. Okurum böylece, okunmaması gerekeni anlayacaktır.

DONEM : Sanat Olayı Dergisi'nin Mayıs sayısında Hasan Hüseyin ve Yazko olayı yer aldı. Bu yazıda, Azime Korkmazgil'in açıklamalarında, size ait bazı bölümler bulunuyor.

K. SULKER : Azime Korkmazgil'in anlattıkları önemlidir, üzerinde durulmalıdır. Ancak, benimle ilgili bölümlere şaşırdım. Azime Hanım, Somut Gazetesinde Hasan Hüseyin'le ilgili yazım nedeniyle Almanya'da Fakir Baykurt'a, Hayati Asılyazıcı'ya mektup yazmış. Peki ama, neden bana yazmamış, ya da telefon etmemiş? Önce benim haberim olmalıydı, üzüntülerinden. Azime Korkmazgil'e göre ben Hasan Hüseyin'e acımışım. Ölümüne zil takıp oynayacak değilim. Gözüm yaşlıymış. Ne yapayım, ben böyleyim, sevdiğim biri ölünce ağlarım. Kendisinin başına da bir şey gelse ağlarım. Hasan Hüseyin, hastalanmadan bir kaç gün önce, «Evimde dilediğim rahatı bulamıyorum» diye bana mektup yazdı, bu mektup halâ bendedir. Mektubunda karımdan dolayı ya da kitaplarımın azlığından ötürü rahatsızım demiyor. Olayın burası müphemdir. Bunu Azime Hanım kendi üstüne aldı. Yazılarım mızmızmış, olabilir. Ben kalemimden kan damlayan bir yazarım demiyorum. Yüreği yaralı bir hanımla polemiğe girilmez, bunu istemiyorum. Üstelik kendisine saygım var, kastım yok. Ayrıca, ben Yazko değilim, 207 kişiden biriyim. Bu nedenle beni Yazko'yla bir tutmamalıdır. Azime Korkmazgil bu olaylarla uğraşacağına, burnunun dibinde yıllarca Hasan Hüseyin'i sömürenlerle uğraşsın. Bilgi Yayınevi, Hasan Hüseyin'i yıllarca sömürdü. Bir kitabını 4 bin basıyor, 30 lira fiyatla, kitap beş altı baskı yapıyor, binlerce satıyor, ancak bu 4 bin baskı hiç bitmiyor ve telif ücreti bu rakama göre ödeniyor. Azime Hanım, önce bu sömürüyü önlesin.

DONEM : Biraz da yeni çalışmalarınızdan söz eder misiniz?

K. SULKER : 1943 - 1947 yılları arası yaşamımdan kesitleri içeren «Sürgün Anıları»nı hazırladım. «Toplumcu Şairler ve Yaşamları» ve «İçkili Dünya» isimli incelemeler baskıya hazır durumda. Bu kitapta Türk edebiyatında içki, içenler, içkiyle ilgili şiir, türkü ve yorumlar, yararları, zararları, neden islamdan yasak edildiği, içki nedir, neyle içilir, neyle içilmez, ünlü içkiciler nasıl içer, nasıl sohbet ederler, en iyi ve en kötü içenler gibi konular yer alıyor. Bence içki iki - üç kadehe göre iyi, fazlası kötüdür. Herşeyle içilen içki, bir tek «Pişmemiş insanla» içilmez. Ayrıca, fazla içen yazarlar da büyüklük kompleksine kapılıyorlar, kolay kolay da kurtulamıyorlar.

DONEM : Sizin yazarlık yönünüz kadar, sendikacılıkla ilgili uğraşlarınız da biliniyor. Bugünkü sendikacılığımızı değerlendirir misiniz?

K. SULKER : Sendikalar ismiyle bazı örgütler var. Bunlar, annenin sütü yetmediği zaman çocuğunun ağzına koyduğu «yalancı meme»lere benziyor. Bizde sırt sıvazlamayla hak aranıyor. Sanayi devriminden beri işverenlerin kuralıdır; işçi ertesi günü işe gelecek kadar ücret alabilmeli, çocuğunu doyurmalıdır ki, kendisine bir şey olursa yerini çocuğu alsın. Tunç kanunu denilen ücret kanunudur bu. Siyaset insanoğlunun derisi gibidir, biraz fazla yanık ölümlere yol açar. Oysa derisi yüzülen bile halâ varım diyor, olamaz.

DADACILIK GERÇEKÜSTÜCÜLÜK ve BİZDEKİ ETKİLERİ

ABDULLAH RIZA ERGÜVEN

Önce İsviçre, daha sonra Fransa'da yalımlanan; söndükten sonra İstanbul'a gelen **Dadacılık** (dadaisme) umutsuzlukla tiksintiden kaynaklanıyordu. Gerçekte **Dadacılık**; umudu bitmiş, tükenmiş insanın; inancı, dayanağı kalmamış kişilerin tedirgin, tinsel durumunu yansıtır. Kısıtlı bir alanı kaplar ancak! Savaş sonu kırgınlığı, boğuntusu, yorgunluğunun, tinsel çöküntünün yaşam denkleminden başka bir şey değildi. Böyle bir havayla sanata, yaşama ,topluma karşı yenik bir başkaldırma. Yaptıkları, edilgen eylemleriyle kamuoyunu şaşırtmak ister, şaşkınlığa düşürmek ister dadacılar. Bir çeşit umutsuzluğa kendini bırakış! İnsanın yapıcı, kurucu, geliştirici eylemlerinden uzak. Güzelduyusal nitelemeleri çiğneyip geçer. Bir dadacının en büyük düşmanı yaşamın sınırlı çemberi. Ama kendisi de bu sınırlılığa üstelik sınır ekler! Umutsuzluk sınırı Bunalımlar: - tek gerçek varlık olan insanı, onun eylemlerini yadsımaya değin gider! Bütün geleneksel buyruklara karşı koymak ister.

Dadacılar tinlerinin her köşesini, bir seçime gitmeden açıp yaymaya bakıyorlardı. Değerler düzeni ortadan kalkmış, belirsiz bir saşkınlık içinde yapmakla yapmamak arasındaki ayrım da yok edilmiştir. Düşünceyi oyalanmadan yaklamaya, bir **«epilepsi»** tedirginliğiyle usa ilk geleni yapmaya çalışır. Demek gerekse, ormana yalnız başına çıkan ivedici bir avcı gibi! Böyle bir atılım, elbette kendi kendini yemeye, tüketmeye gidecekti eninde sonunda! Nitekim öyle oldu. Dada; insanı, insanın eylemlerini hiçe indirerek, insanın olumlu yanını yıkmış; düşünceyi yargıdan uzaklaştırıp, zihinde usdışı yolculuklara girişmekle de **Gerçeküstücülük** (surréalisme)' ün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın 1916 - 17 yılları.. Her yanı dünyaya kapalı **İsviçre**'de canı sıkkın, tedirgin, yılgın, kararsız gençler topluluğu.. Savaşın biteceğine kimse inanmıyordu. Yaşam karşı konulması gereken, tiksinilen boyutlara ulaşmıştı. İmgesel barışçılık düşleri de pek kandırmıyordu. Nedeni, kökü kazınmadıkça savaşın ortadan kalkacağına da inanılmıyordu. **Tristan Tzara** (1896 - 1963) şöyle bir açıklama getirdi : **«... Çağdaş diye adlandırılan uygarlığın bütün görünüşlerinden tiksiniyorduk : Bütün dayanaklarından, esemesinden, dilinden.»**

insanların yığın yığın öldürülmelerini yasalar, kurallar, dinsel öğretiler; yazarlar, yöneticiler önleyememiştir. **Batı Avrupa** gücü, ekiniyle yetmemiştir insanı ve dünyayı kurtarmaya! Açık seçik kanıtıdır savaş bunun. Sanatçı olsun, yazar ya da ozan olsun, umarsızlığın çukuruna düşerek kendisini insanlık durumunun ölümcül umutsuzluğuna bırakmıştır. Ne yazıklı insanların inanç desteği **«Tanrı»** kalmış —daha kötüsü— ne de yeryüzündeki yaratışın nedeni **«insan»**, insan olarak varlığını duyar olmuştur. Bütün alışılmış şeyleri, gerçekleri yadsıyordu dadacılık; o güne değin inanılan, alışılan, benimsenen ne varsa!.. Hiç bir çağda insan kendini bu denli yadsımamıştır! Tanrı yadsındığı zaman, yerine insan konulabilir ama, insanı yadsıdığımız zaman onun yerine kimi ve neyi koyacağız? İnsan yoksa, düşünsel boşluk var! Daha açık bir deyimle hangı varlık çevresinin bilincini insan gibi taşıyabilir? Kendisiyle birlikte çevresinin bilincindedir? Böylece akım adına, kendi güçlerinden de soyulup soğana çevrilen; usdan, eylemden alıkonulup dışlanan insan, baldırı çıplak duruma düşürülen insan olaylara, olup bitenlere artık uzaktan uzağa gülmekle yetinecektir! Umutsuzluğu, eylemsizliği baştacı ederek, usdışı bir dünyada soyuta ulaşmak? Neye ve neyin uğruna? Milyonlarca insanın açlıktan bg. kıvrandığı bir dünyada! **Charnesol** bir yazısında : **«Soyut sanatın ne olduğunu bilmediğini, bunun eleştirmen için cansıkıcı bir durum olduğunu»** belirler. **W. Weidlé** de : «... **Daha başlangıcında anlamsızlık aşamasına düşmüş bir kuram**» olarak niteler.

Bütün bu yadsımalardan sonra insanın soracağı geliyor : Peki insan ne? Bütün uygarlıkların kaynağı insan ne? Konuşan, uslu ve düşünmeye yetenekli canlı anlamlarını kapsar «insan» sözcüğü. **Hint - Avrupa** dillerinde toprak anlamına gelen **khem** kökünden türetilmiştir. Latinceye **humus** sözcüğüyle geçmiş **yersel** anlamına **homo, hominis** deyimleri türetilmiştir. Fransızca'ya **homme** olarak geçmiştir. Almanca **mensch**, ingilizce **man; Hint - Avrupa** dillerinde tinsel devimleri belirler. Bu da **düşünce**'yle ilişkili.

Aşağı yukarı yarım milyar yıl önce deniz hayvanları yaşamış. 150 milyon yıl önce de dinozorlarla sürüngenler yaşamış. 60 milyon yıl önce de insan biçiminde gelişecek olan primatların çoğaldığı görülür. Üç milyon yıl önce ilk insanlaşan maymun **Australopithecus.** Üçüncü buzul çağından önce insan türünün yayıldığına inanılıyor. **Neanderthal** bu ilk insanlardan Dördüncü buzul çağı Neanderthal'i yok etmiş, **Homo sapiens sapiens** denilen insan ortaya çıkmıştır. Bütün insanların ortak ataları bunlar. Sonradan çeşitli ırklara ayrılır.

Insanların yaratılışı çoğukez köleci devlet anlayışıyla belirlenir. Sözgelimi Sümerler'in tanrısı **Marduk,** insanları tanrılara hizmetçilik etmek üzere yaratılmış. Islamlığa göre **insan Tanrı'nın kuludur.**

En eski söylence bilimlerde (İ.Ö. V. yüzy.) insanlar tanrılara üstündür. Bu yüzden tanrılar tanrısı **Zeus,** onlara kızgın!

İnsan, doğanın ürünü doğrudan doğruya! Ama düşünen, bilinçli bir ürün. Düşünmeyen özdek düşünceli nesneye, demek insana dönüşür. İnsan bir yaratıcı aranıyorsa, bu yaratıcı doğadan başka ne olabilir? İnsan düşünen, duygulanan; bilinçli bir özdek, bir doğa parçası diye de tanımlanabilir. **Karl Marks**'la **Friedrich Engels**'in şu sözleri yabancı atılmamalı: «... **İnsanlar, kendileri hakkında ne oldukları ve ne olmadıkları gerektiği üzerine bugüne değin hep yalan yanlış görüşler uydurmuşlardır. Onlar** (insanlar) **ki yaratanlardır, yarattıklarının önünde yere kapanmışlardır.**»

Doğanın ürünü olan insan, çevresinden kazandıklarıyla insanlaşır. İnsanlık niteliklerine ulaşır. Yaşadığı çevrenin özelliklerini de kazanır. Çocuk yaşadığı çevrenin dilini edinir. Hangi anadan doğmuş olursa olsun! Hatta **özdeş toprak ananın** çocuklarıyız. Irklar iklimin ve coğrafyanın işi! İnsan düşüncesinin adlandırması. Bütün özümüz yıldızlara, bulutsulara uzanır (**Güneşe Açılmaz**, Ne'ler - s. 46) :

Karışmış kanıma toprak/Suyundan içtiğim ırmak/Güneşler gibi sıcak/Özüme akan ne?/Su kireç demir çelik/Biraz et biraz kemik/Beni böyle ilmik ilmik/Yıldızlara çakan ne?/

Marks bu gerçeği toplumsal ilişkilere de bağlar doğru olarak: «**İnsanın özü, tek başına bir bireye özgü ve soyut bir şey değil, toplumsal ilişkilerinin tümüdür.**» der.

İnsanbilim (Antropoloji) sözcüğü ilk olarak 1855 yılında **Quatrefages** tarafından kullanıldı. **Broca** 1859'da bir «Anthropologie» derneği kurdu. Bunlar insanı hayvanbilimsel (zoolojik) bir yapı olarak ele alıyorlardı. **Arnold Gehlen,** insanla hayvan arasında özsel bir ayrım olduğunu ileri sürer. Örneğin maymun anlağıyla insanınki arasında aşama ayrımı değil, bir nitelik ayrımı vardır.

Louis Bolk'un gecikme kuramını geliştiren **Gehlen,** «**insanın bütün hayvanlar arasında en geç gelişen varlık olduğunu ve birçok eksiklikler taşıdığını, sonuç olarak da bu eksiklikleri tamamlamak yeteneğini oluşturarak insanlaştığını**» söylüyor.

İnsan çevresinin koşullarını, kendine uyacak biçimde değiştirir. Doğaya karşı savaşım verir. Hayvan, içinde yaşamış olduğu doğaya uymaya, onunla yetinmeye çalışır. İnsan doğayı değiştirir. Hayvan doğanın değişikliklerine uymaya çalışır.

İnsan yaratıcılığın, yapıcılığını değerlendiren **Nietzsche,** «**Zerdüşt Böyle Dedi**» adlı yapıtında şöyle diyecektir: «... **Ben size insanüstünü öğretiyorum.. İnsan, aşılması gereken bir şeydir. Onu yenmek için ne yaptınız? İnsanüstü, yeryüzünün amacıdır. Yeryüzüne bağlı kalın ve size ötedünya umutlarından söz edenlere kanmayın. Tanrı ölmüştür! Şimdi, korkunç olan, yeryüzüne karşı günah işlemektir. Bir tanrı yaratabilir misiniz? Öyleyse bana tanrı sözünü etmeyin. Ama insanüstü'nü yaratabilirsiniz ve sizin en iyi yaratmanız da bu olacak. Siz kendiniz yaratacaksınız**

ve büyük kurtuluşunuz da bu yaratıcılığınızdadır.»

Nietzsche'nin bu düşünceleri, daha sonra olumsuz bir doğrultuda gelişmiş; **Varoluşçuluk**, daha sonra da **Alman Nazizmi**'ni doğurmuştur.

Dadacılığı kuranlar **Marcel Duchamp** (Amerika), **Francis Pcabia** (Amerika), **Tristan Tzara** ve arkadaşları (Zürich). **Louis Aragon, André Breton** ve **Philippe Soupault** dadacılar gibi yazını da sanatı da yadsımazlar. Ama **Freud**'e ilgi duyarlar. 5 Şubat 1920 günlü bildiride dadacılık **yadsıma, başkaldırma eylemi** olarak açıklanır. Bu kargaşalı akımın sanatçıyı bir çıkmaza soktuğunu anlar anlamaz **André Breton** (1896 - 1966) ve arkadaşları **T. Tzara**'dan ayrılıverdiler (1922). **Aragon, Eluard, Soupault** bg. **Bréton**'u desteklediler. Ülkemizde **Orhan Veli - Oktay Rifat - Melih Cevdet Uçgeni**'yle başlayan bu kaygısız, gizli alaycı şiirin kökleri, gerçekte **T. Tzara, A. Bréton** ve **P. Soupault**'lara uzanır.

Ne yazık ki, **gerçeküstücülüğün temelleri dadacılığa dayanır.** Usu dışlayan, bilincaltının gerilere itilmiş, insanın toplumsal gerçeğine sırtını çeviren bir akım! Kimlik değiştiren dadacılardır gerçeküstücüler! **Michel Sanouillet, «gerçeküstücülük dadacıların Fransa'daki yansımasıdır»** diyor.

Pierre Reverdy (1889 - 1960), gerçeksütücü şiiri şöyle açıklar: **«Ozan, düşle gerçeğin kesiştiği iki yanı keskin, güç ve tehlikeli bir düzlemde bulunur.»** **Bréton,** «usun denetimi olmadan» sözünü kullanır. İnsana özgü olan imgelemi şiirden sıyırıp atamadığımız gibi, usu da atamayız! Usu insandan ayıran bir akım, insanın olumlu yanı olan eylemi de yadsıyor demektir. İnsanı eyleminden uzaklaştırmak? Dinozorlar çağına bir dönüş mü?

Aragon'un, **«şaşırtıcı imgelerin denetimsiz kullanımı»**, XX. yüzyıl insanının hangi gerçeğine uyabilecek? İnsanlar açlıktan sapır sapır dökülürken, **«uzak çağrışımlar»** neyi çözümler? Daha açığı insanın nesnel gerçeği bütün canlılığıyla gözlerimizin önünde dönüp dururken? Evet! Baykuş düşüngörüsüne saplanmak niye? Bu halkla, yaşamın acı gerçekleriyle karşı karşıya gelen insanla alay etmek değil de nedir ya?..

Daha başlangıçta bütünüyle yozlaşmış; insanın gerçeklerinden uzak, uyuşturucu dünya özlemine kapılmak niye? Ülkemizin buna gereksinimi var mıydı? Bilincaltının gerilere itilmiş durumuyla uğraşan, sanatçıyı toplumsal varlığından uzaklaşmaya iten bu sayrılı gidiş neyi gerçekleyebilir? **Bréton** dayanamaz, inceden inceye bıyık altından güler: **«Freud'ün buluşlarına dua etmek gerekir!»**

Dahası var: İçlerinde **Aragon, Bréton, Eluard, Soupault** bg. sanatçıların bulunduğu 27 Ocak 1925 bildirisinde gerçeküstücülüğün **«yeni bir şiir sanatı olmadığı»** vurgulanır.

Gerçeküstücülüğün yabansı, yabanıl görünümü, bilincaltının bilinmeyen öteleri. Hiç bilmediğimiz, belki de bütünüyle hiç bilemiyeceğimiz bir

bölgenin kağıt üzerine sergilenmesi. Usun, güzelduyusalın, törenin dışında zihne gelen şeyin yazılması. Tinsel bir «otomatizm». «**Peter Hallberg**'in deyimiyle yazılması gereken bilinçaltının «kaos»u.

Breton'un salık verdiği sanat tutumu (şiir örneği) hiç de yeni bir şey değil! Bir bakıma «**Rimbaud da bu biçimde yazdı**» demek istiyor. Belki **Dante** de bu biçimde bir yazış uygulamıştı. Her şeyden önce tinsel etkinliğin ürünü. Anlakın edilgen yaşamı. Yoksa gerçeküstücülük, **Hallberg**'in «**ima**» ettiği gibi «**us sayrıları**»nın sanatı mı? Öyle bir şey belki de Schizofreni'ye açılan! Başka bir söyleyişle «**şizofrenik**» bir durum. Şizofrenik bir şiirin yorumu, kavranılması oldukça güç. Çünkü, şizofrenide olduğu gibi, bunda da gözebatan, belirli dil sapmaları gözlemlenmekte ve dilin bu durumu kolaylıkla tinsel sayrılık alanına girmektedir.

André Breton'un ölümünden birkaç yıl sonra gerçeküstücü akım son bulmuştur (1969). Gerekirse başkaldıran, düşüncelerini korkusuzca söyleyen **Yunus Emre**'nin XIII. yüzyıldaki öncü işlevine karşı **olurcu** bir tutum XX. yüzyılın ilk yarısında. Yazgıcılığa bir çeşit boyun eğiş! Bu yüzden de bu akım, **Fransa**'da olduğu gibi ülkemizde de uzun süreli bir yaşama ulaşmadı. Eleştiriciler bu konuda, nedense ya susmuşlar ya da düşüncelerini özgürce söylemeyi göze alamamışlardır.

Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday şiirlerini **Garip** (1941) adlı bir kitapta toplarlar. Bunlar karşılaştıkları olayları, olguları, güçlükleri, sorunları tatlı bir «**ironi**»yle geçiştirmek kaygısını güderler. Öykündükleri ya da örnek olarak onayladıkları dadacı - gerçeküstücü akımlarda olduğu gibi. Onların bu duruma başvurmalarını «resmi» organların sertliğine ya da siyasal durumların ağırlığına vermek doğru mudur? Üçgenin bu davranışını «**baskı**»ya bağlamakla yanlış bir yoruma gidilmiş olmaz mı?

Garip - üçgeni, Birinci Büyük Savaş'tan bu yana süregelen ve insanı umutsuzluğa, umarsızlığa iten tinsel bir bunalıma «teslim» olmuştur. Bu şiirlerde savaşımdan, direnişten çok; yumuşama, boyun eğme, «**eh ne yapalım?**» benzeri yazgıya, alınyazısına yenik düşme var! Birinci Büyük Savaş sonlarında (1916 - 1917) **İsviçre**'de filizlenip **Fransa**'da yalımlanan, fakat umutsuzluğa kapılıp insanın varlığına, gücüne, eylemine yan çizen öncelleri gibi tıpkı!. Böylece **Orhan Veli - Oktay Rifat - Melih Cevdet** Üçgeni diye adlandırdığımız **Garipçiler** gerçek anlamıyla toplumu, insanın toplumdaki yerini unutmuş gibiydiler.

Tıpkı dadacılarda olduğu gibi, çok geçmez **sacayağı**'nda bir çözülme başlar. İster sorumluluk kuşkusuyla görüş ve eğilimlerini özgürce açığa vurmak, ister kendi kişilikleri doğrultusunda yazmak amacıyla olsun; **Oktay Rifat**'la **Melih Cevdet, Orhan Veli**'nin **Vazgeçemediğim** (1945)' de gözlemlenen gülmeceli, eğlenceli, şaşırtmalı havadan uzaklaşıp her biri kendi yolunu izleyerek bağımsız, gerçek, toplumcu şiirin yolunda kişiliklerini yaratırlar.

Garipçilerin, daha sonra özellikle **Orhan Veli**'nin en ilginç yanı, birden üne erişerek tanınıp yayılmaları. Buna da şaşmamak gerek! **Nasrettin Hoca**'nın zaman zaman usa, duyguya seslenen, öğüt verıp avunduran öykülerini yedi yüz yıl dinleyen halk —okumuşu okumamışı— yapısına gülmeceyle karışık acı alayı, yer yer öğüde kaçan şiirleri beğenip sevdi. Islam gelenekleriniin ulaşılmaz, «hayal» kadın tipi **Orhan Veli**'de «monden»leşip umursamazlığını ortaya koyunca akan sular durdu. Yığınlar alkışı esirgemediler. **Cımbızlı Şiir :**

Ne atom bombası,/Ne Londra konferansı;/Bir elinde cımbız,/Bir elinde ayna/umurunda mı dünya!/

Ya da **Yol Türküleri**'nde olduğu gibi halk geleneklerinden yararlanır. Halkın dilini kullanır :

«Hereke'den çıktım yola,/Selam verdim sağa sola,/Haydi, benim bu dünyaya garip gelmiş şairim,/Yolun açık ola!»

«İzmit'in köprüsü betondur beton,/Nasıl kadrin bilmez yanında yatan,/Sensin gece gündüz gözümde tüten./Yüreğim yanıktır, ciğerim delik,/Of, of kemirir bağrımı of, ince hastalık.»/

Garipçilerin ilginç yanlarından biri de alisiyle velisiyle okuyucuyu bir daha şiire yaklaştırması. **Orhan Veli** ve arkadaşlarının toplumcu yanları gülmeceye kaçan bu şiirlerde iyice erimiş, kaybolmuş gibidir. Yarı şaka, yarı güldürücü bir söyleyişle yanyana getirilmiş dizelerle resmi orunların baskısı iyice yumuşamış ve hava birden günlük güneşlik olmuştur. **Cevap :**

— Ciğercinin kedisinden sokak kedisine —

Açıktan bahsediyorsun,/Demek ki sen komünistsin./Demek bütün binaları yakan sensin./İstanbul'dakileri sen,/Ankara'dakileri sen.../Sen ne domuzsun, sen!/

İster büyük kentlerin sanat sevenler kulübünde olsun, ister başka yerlerde; artık **«sosyeteye mensup»** olanlar bile bu çeşit şiirleri sevgililerine, dostlarına hiç çekinmeden okuyabiliyorlardı. Hem de ezbere çoğu zaman!

Bu yeni ürünler yalnız **«Sosyete»**yi, **«Sosyete»** kadınlarını değil; kadına susamış, eli kolu bağlı, sokaktaki yazlıklı aç insanı da doyuruyordu.

Söz :

Aynada başka güzelsin,/Yatakta başka,/Aldırma söz olur diye,/Tak takıştır,/Sür sürüştür,/İnadına gel/Piyasa vakti/Mahallebiciye./Söz olurmuş/Olsun,/Dostum değil misin?/

Çoğunluğun «**zevki**»ni okşayan bir şiir!. Ya da «**cinsel arzu**»ları kımıldatan şiirler. **Sere Serpe :**

Uzanıvermiş sere serpe,/Entarisi sıyrılmış, hafiften,/Kolunu kaldırmış, koltuğu görünüyor,/Bir eliyle de göğsünü tutmuş../İçinde kötülüğü yok, biliyorum,/Yok, benim de yok ama../Olmaz ki!/Böyle de yatılmaz ki!/

Bu ve buna benzer şiirler sinemada görülen bir filmin «**Aşk sahnesi**»nden daha çekici. Daha imgeleyici... Alabildiğine okuyucunun imgesine açık.. Sevi filmlerinde bir kadın sanatçı görülmektedir. Ondan başkası imgelenmez. Oysa **Sere Serpe**'de sayısız sevgililer söz konusu..

Orhan Veli'nin 1950'de beklenmedik ölümünden sonra da yığınlara ulaşan yaygınlığı, çarpıcı ünü bir çığ gibi sürüp gidiyordu. Ne olursa olsun, okumuş ya da okumamış; şiirin halk yığınlarına ulaşması, XX. yüzyılın ortalarında bu görülmemiş utkusu çoklarının kıskançlığını, imrenme duygularını çekiyordu!

Uzaktan uzağa, kıskançlığı üzerine çeken **Orhan Veli - Üçgeni** —o değilden— «**Birinci Yeni**» diye adlandırılacaktı. «**Danışıklı döğüş**» inancını veren bu «ad koyma» girişinde ağırlık, eski şiir yapısının «belkemiğini» kırarak şiirimize gerçekten «**yeni bir söyleyiş**» getiren **Orhan Veli - Üçgeni**'ne değil; ad koyucuların «küme»sine bindiriliyordu. **Necatigil**'le **Cöntürk,** düşledikleri danışıklı devinimin önderliğine kendilerini aday gösteriyorlardı.

Orhan Veli - Üçgeni'yle hiç bir ilişkisi yok Necatigil'in. Ama onların kuşağından ve bir iki yaş ayrımı var aralarında yalnız. Onlara bir türlü katılmaz. Avrupa'nın ortasında, İsviçre'de bir avuç genç tedirgindir. Yaşam; karşı konulması gereken, tiksinilen, iğrenilen boyutlara ulaşmıştır. Böylece 1922'lerde «usu insandan ayıran, eylemi hiçleyen, bilincaltının sayıklamalı düşleriyle» beslenen sinirli ve daha sonra İstanbul'da 1940 - Üçgeni'nin bırakmış olduğu sanat devinimine sarınıp öykünürler (1).

---

(1) 1940 - Üçgeni'nden ayrı düşen **Necatigil**, biçim değiştirir. Bu, şiirlerinin içeriğine de sıçrar. Eş - aile - yakın çevre ilişkilerini yansıtmaya çalışır. Zaman zaman yadırganır. Öyle de olsa «tutarlı ve özel dünyası olan bir ozan» gözüyle bakılır. Bundan böyle «uzak çağrışımlar» yapar. Orta Avrupa'nın hiç kökenli, insanı ve onun eylemlerini dışlayan; on beş yıl önce **Oktay Rifat**'la **Melih Cevdet**'in bırakmış olduğu tutarsız sanat akımı (!) yeniden piyasaya sürülür.

1960 yıllarında **Cöntürk,** çıkarmış olduğu dergide (1963 - 65), bu davranışı onaylamayan ozanların ölüm listesini yayımlar. Bunun hangi dürtülerle düzenlendiği bilinmezlikten gelinir. Yanıtlar, yanıtsız kalır. Necatigil, yöntemini beğenir. «İsimler Sözlüğü»ne şu yargılar düşülür : «İngiliz ve Amerikan şiir, eleştirme ve yorumları arasında sistemli bir çalışmaya yaslanan,

bilimsel (!) yöntemlere bağlı kalmayı ilke (!) edinmiş olan **Cöntürk...»** Çevreden, yaşamdan kopan; insanı yadsıyan ve yorgun Avrupa'dan artakalmış, kağşamış. usdışı bir sayıklamaya ikinci kez yandaşlar aranır. Ankara'da Karayolları Etüd ve Proje Müdürü **Cöntürk**, bu işe **biçilmiş kaftan'**-dır. Yeni yetme, özenci gençlere «yemek ziyafetleri» vererek, Orta Avrupa'nın pörsümüş, cici görüşlerini «empoze» etmeye çalışır! Daha olmazsa, eylemleriyle kendilerine karşı direnenlerin yazıları, şiirleri, çevirileri deneme ve araştırmalarının yayımlanmasını türlü yollarla engellemeye çalışırlar! **M. Erdost**, bir yandan «Sol Yayınları»nı yönetirken; öte yandan insanı, onun eylemlerini yadsıyan, anamalcıların işine gelen bu sayıklamacılığı inatla savunur! Bu iki ayrı şey nasıl bağdaşır diyeceksiniz Bir düşüngü (ideoloji) yanlısının «gaflet»i mi? Bu tutumu onun, devletin resmi orunlarıyla çatışmasını engelleme şöyle dursun; kendisinin kendisiyle çelişkiye düşmesini de önleyemez! A.R.E.

Ayrıca bkz. Abdullah Rıza Ergüven, **Neyin Aşaması**, Yaba Dergisi, 28 - 29, 1983. A.R.E. **Türk Şiiri ve Dökülen İnciler**, Somut - 16 Eylül 1983.

AÇLIĞIM MAYIS GÜLÜ

ASIM ÖZTÜRK

Her gün ölümümü görüyorlar
Soğuk odalarda
            Boğulan bir ses tonuyla
Bağırdığımı;
Yenilmiş
        Yıkılmış damarlardan boşalıyorum
Acımın tohumlarıyla
Toprağımı arıyorum.

Kurak yazlarla bekledim seni
İçimin filizleri yemyeşil
Köpük köpük emerken güneş ışığını
Kaç mayıs böyle sensiz
Sesimi kanayan tenimle sarıp
Acılarımla bekliyorum;
Her gün yeni baştan
Ölüme özgür atlarımı sürüyorlar
Bildiğim yerlerden geçiyorum
Yüzleri acının bozgun sularında
Soluksuz ölüler yüzüyorlar,
Bulanık yazlarla
Bu acılarla
        Her gün öldürüyorlar.

Hangi günün kaçıncı saatinde
Arıyorum
        Durakları
                Yolları
Odaları üstüme örtmüşler
Çalışmasam sevmediğim işlerde
Biliyorum aç kalacağım
Açlığım tomurcuklanıyor
Açıyor mayıs gülü.

CAMDAN

MEHMET MÜMTAZ TUZCU

Sokağın alt ucunda çöpleri yakıyorlar

Biz de yakabilsek çöplerimizi
Atabilsek eskiyi
Pişmanlığı, kirliyi
Yollarımızı kesmiş kırık dökük ne varsa

Kurtulsak anıların şu burgacından
Kurtulsak içimizin daracık evlerinden
Tek bir kez soluk alsak Gece inmeden

Böcek gibi, mikrop gibi, toz gibi
Küçücük şeyler yedi bitirdi bizi
Tüketti neşemizi
Tüketti etimizi

Sokağın alt ucunda çöpleri yakıyorlar
Çocuklar bilmeden kalbimi yakıyorlar.

İNCE, SERİN

ÖZCAN İLTER

Senin yokluğundur yaşanan şimdi
Her gün biraz daha yabancılaştığımız
Bu yerlerde.
Mutluydu o ihtiyar
Kendince gönençliydi.
Silerek ağzını elinin tersiyle
Alkol kaçkını gözlerini kısıp :
— Bizi atarlardı evlerimizden
Vururlardı sokak ortasında
Dedi.
Sana anlatamam o geceyi
Sana duyuramam sesimi
Öyle özledim ki — —
Umarsızım, dokunamam ellerine.
Mutluydu o ihtiyar
Kendince gönençliydi.
Silerek ağzını elinin tersiyle
Kısıp alkol rengi gözlerini :
— Bizi atarlardı evlerimizden
Vururlardı sokak ortasında
Eğer...
Dedi.
İnce, serin
Ve paslı bir karanlıkla başladı gece.
Sen, tüm çürümüşlüğüne inat
İnsanla dolup taşan şu insansız kentlerin
Bir ışık gibi yayıldın sabaha karşı
Gözerimlerine.
İnsan akıyordu kentin dört bir yanından.
Kentin dört bir yanında kara gözler parlıyor
Kara yürekler sarıyordu çiçekleri.
Umarsızdım
Suskundum
Vurdum kendimi insanların yalnızlığına
Koştum
Koştum
Koştum.
Senin yokluğundur yaşanan şimdi
Her gün biraz daha yabancılaştığımız
Bu yerlerde.

KARADİKEN

OSMAN ÇALIŞKAN

Biz gidemez miydik sanki sizlerin gittiğinizi
Yolları kesip de yürümeleri engelleyenler hey,
Biz koşamaz mıydık sanki sizlerin koşamadığınızı?

Kaç gün oldu, kaç ay
Kaç yıl serüveniniz başlayalı,
Niçin halâ başladığınız yerdesiniz?
Çiçek mi topluyorsunuz, ooo iyi iyi
Kulaklarınıza da takın, ancak o zaman
Anlaşılır sevdiğiniz kır çiçeklerini.

Peki, niçin giyindiğiniz halde tüm sevecenliğinizi
Yine de boyunuz cüce, saçınız dökük, gözleriniz kan içinde
Hırslısınız, hınçlısınız, kin dolu yüreğiniz.

Altın vazolara da koysanız, karanfiller çok iğreti
Sizlerin o kan kokan salonlarınızda, çünkü çok uzaksınız
Bir çiçeği severek koklamaya, bir sevgiyi içten yaşamaya.

Biz bilmiyoruz muyuz sanki sizlerin bilmediklerinizi de
İlerleyemeyince yolları tutmak zorunda kalanlar hey,
Biz dolanamaz mıyız sanki arkalarından, keçi yollarından?

Gürleyip yağsanız da, ahmak ıslatan olsanız da
Suyu musluka görmüşsünüz, rahmet olamazsınız
Tanımazsınız dağları aşıp ovalara, denizlere ulaşan
Coşkun selleri, taşkın ırmakları, çağlayanları
İçinde nice yaşamlar barındıran duru suları
Bakarkörsünüz, duyuncunuz taş, inancınız boş
Ne çiçekseverliğiniz inandırıcı
Ne akıyormuş gibi doldurmanız su yollarını
Hendekleri tıkayan kilsiniz, kirsiniz, bulaşıksınız
Mundarsınız, birilerinden kalmış artıksınız
Didinmeyin boşuna, oralarda sonsuza dek kalamazsınız
Çünkü atamazsınız içinizi kemirip duran kuşkuyu
Çünkü sizler bu yaşama
Çünkü sizler bu toprağa
Aykırı düşen birer karadikensiniz.

ŞİİR

HASAN MERCAN

ninemi kötü bir şiire sokmuşlar
onu kurtarmaya gidiyorum

— 2 —

yanısıra bir gerçeğin
yanısıra geleceği ise
yanımsıradır şiir

— 3 —

göz
bir öz
yüz de
bir söz ise
benimle yürür
benimle düşünür
benimle büyür şiir

— 4 —

el el'e
bel de bel'e
gerekseme duyarsa eğer
karım beni boşayamaz
çocuklarım şiirsiz yaşayamaz derim

— 5 —

burda
(doğduktan birden sonra
yol kol yön ve ün seçtiği)
bir şair yatar
geceleri ellerinden
gündüzleri ayaklarından yakınırdı
şiirden başka bir bildiği yoktu zavallının

not :

(elimle yazdığım sunu
çocuklarıma miras düşmanlarıma niyaz ola)

"YÜKSEK„ler Üzerine

YALÇIN ULUKAYA

Yunanlı sinema yönetmeni **Costas Ferris**, kendisiyle yapılan bir söyleşide, anlatımsal - naratif - ve tutucu - konservatif - sinemanın hızlı döneminin kapandığını söyledikten sonra konuşmacıya şunları iletiyor: «... benim için de sinemada iki olanak olabilir. Bunlardan ilki dikizleyici sinema, ikincisi fantasmagorya (görüntü oyunlarına başvuran) ya da büyü sineması. İlki dünyayı gözümüzle gördüğümüz gibi görme olanağı ki bu çok dar bir olanaktır. Bundan gerçekçi sinemanın bütün türleri çıkar... Benim yapmak istediğim sinema, bu iki imkânı birlikte kullanan sinemadır. Seyirciyi günlük yaşamından alıp, mümkün olduğu kadar yüksek felsefi ve şiirsel alanlara götürüp günlük yaşamına toplumsal bilincinde bir değişiklikle dönmesini sağlar.» (1)

Burada söylenmek istenen değişimin, izleyiciyi yüksek felsefi ve şiirsel alanlara (estetik boyut da kastediliyor olsa gerektir) götürerek aslında varolabilecek birikimlerin de ortaya çıkarılmasıyla oluşturulmaya çalışılması ve eğlendirerek kişinin - **ben**'in bilincinde toplumsal anlamda ilerleme sağlanması olsa gerektir.

Akla şu soru takılıyor hemen, - Yüksek felsefe ve şiirsel ile bunların estetik şemaları, sıradan kişiler ya da genel bir söyleyişle orta kültür insanlarınca önceden bilinen birikimler midir, yoksa bilinmese ya da az bilinse de hemen algılanıp tadına varılacak ve değişimler getirecek düzenlemeler olabilir mi?.. Biraz zor gibi. Okuma yazma oranının düşüklüğünden tutun da, genel eğitim içinde yozluklardan arındırılmış ve evrensel gelişmeden haberli bilgilenmeden ne yazık ki oldukça uzaktır ülkemizde, yöntem ve uygulamalar. Bırakalım sanatı, felsefeyi, bilimsel konularda ilerleyen kişiler, çevrelerine yararlı insanlar, ya mutlu bir azınlığın çocukları olmakta ya fırsat eşitsizliğini yetenekleri ile aşabilenler ya da rastlantı ve özel seçimler sonucu bu tür eğitimlerden yararlanabilenler olmaktadır. Üstelik sanat ve felsefe alanlarında estetik tada ve değişimin aydınlığına varmak; aydın olmak, tutucu olmamak, tekdüze tadların yozlaştırıcı aldatıcılığından uzak olmak, hoşgörülü olmak gibi bazı niteliksel kişi özellikleri de gerektirmektedir. Eğitim ve insan gelişmesi açısından oldukça çağın gerisinde bir çizgide olan ülkelerimizde, kişileri yüksek felsefe ve sanatsal estetikle yola çıkan araçlarla toplumsal gelişmeye doğrultabilmek, salt bu biçimde bilinçlendirme yöntemleri işte bu yüzden eksik kalmaya mahkûm ve ancak az sayıda aydını etkileyebilecek uygu-

lamalar olarak kalabilmektedir.

Konunun daha açıklığa kavuşması ve yanlış anlamalara kapalı olması için, öz ile biçimin birlikte önemli olduğu ve yüksek estetik ve felsefe, hatta sanat konusunda tutucu bir yaklaşımla gereksizlik tartışmalarını amaclamadığımızı belirtmeden geçemiyeceğiz.

Sanatçı toplumundan bağımsız bir özne olamaz bir kez. Öğrenerek - deneyerek sahip olduğu yüksek sanat ve felsefe değerleri yanında günlük ve basit ayrıntı değerleri de bilmektedir sanatçı. (Burada yüksek ve basit diyerek sınflandırma yanlışına düştüğümüz ögeler, yanlızca gündelik ve gündelik olmayan diye anlaşılmalıdır.) Ne var ki, kolay anlaşılma endişesi ile, tüm estetik ve yüksek düşün ve sanat ölçeklerinin dışlandığı bir sanat yapıtı, kendi toplumuna ileriye yönelik katkılar getiremeyecektir de. Oğretici olmak ya da grotesk kaygıları sürdüren sanat eserlerinin de ilginç ya da slogancı olmaktan öteye geçemeyecekleri gerçeği unutulmamalıdır.

Toplum sürekli değişmektedir. Toplumun tüm ögeleri de, anlam değerleri, çevre, üretim - tüketim ilişkileri vb. değişmektedir. Toplumsal sınıflar, genel ve özel tüm bunalımlar, türlü etkenler sonucu değişmektedir. Sanati etkin bir biçimde değiştiren de, toplumun ekonomik - sınıfsal ve politik yapı değişiklikleri olduğuna göre; sanatın da geçmişten, gelecekten ve bugünden etkilendiği söylenebilir. Toplumu ve sanatı, evrensel kalıntıların ve birikimlerin de etkilediğini eklemek gerektir.

Tüm bu gerçeklerin yanına sanatçının, kendi sezgisi ve duyarlığıyla değişen toplumun gerçeklerine çok yakın, hatta onu da aşan kişiliğini koymak zorundayız. Ne var ki, bir sanat eserinin belirgin niteliği, kişilere, olayiara, doğaya ve topluma verdiği anlam; tüm bunları yansıtma yöntemi ve bu yöntemdeki sanatsal - düşünsel - estetik yetkinlikte aranmalıdır. Doğalcı biçim kurallarının ve bunların düşünsel dayanağı olan şematik nesnelcilikle ve kısır bireycilik anlayışıyla varılan modernist şekilci akımlar içinde kalarak; toplumcu ve gerçekçi özlere ulaşamayan ya da uzak kalan, yalnızca biçimsel yetkinlikle yetinen sanat eserlerinin geniş okuyucu kitleye seslenememesi ve halkın acılarına uzak kalması, bunların eksikliğidir işte... Buradan Costas Ferris'in sözleriyle vardığımız çağrışımların son duraklarına ulaşıyoruz.

Sanatçı izleyicisi - okuyucusu - karşısında sorumluluğunun bilincine varmal doğru ve nesnel bir tavır almalıdır. Eğer gerçekçi, eğer toplumsal bilinci ileriye götüren tutumlar seçmişse elbette. Sanat, doğa ve olaylardan etkilenen insan bilincinin, toplumsal - ekonomik gelişmelerle diyalektik etki - tepkiler içinde, duygu ve estetikle yoğrulmuş dışa vurumu sayılabileceğine göre; her ne kadar özel bir gerçeği yansıtsa da, sanatçının

elinde dünyayı değiştirme, olumluyu bulup sunma yolunda bir araçtır da. İnsanlara yaşamı bir ayna gibi olduğu gibi sunmak ya da yozlaştırıcı, güçsüzleştirici, uyutmalar olmamalıdır sanatın işlevi. İnsanları yaşama etkin ve üretken biçimlerde katılmaya çağırmak; iyi, paylaşılabilen ve güzel bir dünyaya ulaşmada ve dayanışmalar çoğaltmada öğretici olmalıdır sanat.

Sanatçının bunları sağlaması için, toplumunun ve çağının adamı olması, toplumun çıkarlarını diğer çıkarlardan üstte tutması, sevgi ve insancıllığı öz yaşamında inancı ve eylemiyle götürmesi de gereklidir.

Öyleyse Costas Ferris'in dediği gibi, ya da eksik bıraktığı gibi, toplumsal gelişme ve iyilik ölçüsünde bilinçlendirmeyi amaçlayan sanatsal uygulamalarda adı geçen, **«yüksek felsefe ve şiirsel alanlar»** tanımı, getirdiği biçim belirlemeleri yanına, öz ya da içerik bütünlemeleri seçimini sanatçıya bırakmaktadır. İşte bizce Ferris'in sezdirmek istediği, burada, yüksek estetiğe ulaşarak duyulan haz ve duygusal güzellikleri anlamak için yalnızca aydınca bir donanım yetmemeli; bunun yanına gündelik, sıradan ayrıntının da tadına varılabilecek ve onu yüksek sanatsal estetikle yoğurabilecek bir tutum da edinilmeli anlamınadır. Çünkü bu tutum, daha sorumluca yaklaşımlara gebe olup, az gelişmiş ülke sanatçılarını yoksul ve üretici halk kesimleriyle yakın kılacaktır... Ve bu tür güncel ve sıradan konu ile sanatsal kaygının her zaman değilse de atbaşı kesişmesi, önemli genişlemeler sağlayacak sanat etkinliklerine de... Böylece basit ve yoz olanın silahları elinden alınıp, mermi olacak gerçek sanat emeklerine... Gerçekten de, yalnızca devrimci eylemleri, sınıfsal karşıtlıkları, yüksek konuları, kahramanlıkları ya da korkaklıkları insancıl tutumlarla sanat eserlerine yansıtmak yetmez. Aynı zamanda, insanların içgüdülerini, çalışma zamanlarını, günlük yaşamlarını, ilişkilerini de aynı insancıl tutumlarla işlemek gerekir; hem yaygın, hem gerçek olmak için... İşte burada yoz ve kaba olanı yenmek de yüksek düşünce ve estetiğin ilgi alanına girecektir.

---

(1) 30 Nisan 1979 Tarihli Milliyet Sanat Dergisi'nde Seçkin Yaşar'ın Costas Ferris ile yaptığı söyleşiden.

Deneme

Edebiyatta ve Yaşamda Mutsuz Aşklar

BAHRİ KADEROĞLU

Doğaya aşık olunur mu bilmiyorum, ama «doğaya aşığım» diyenler vardır. Gerçekten insanın doğadaki kimi güzellikleri (örneğin Marmaris'e giderken Çiçeklibeli geçidinden Gökova körfezini kuş bakışı seyretmek gibi...) görüp de hayran kalmaması olanaksız. Kuşkusuz görebilen göze göre. Ya milyonlarca yıllık zaman ve gelişim sürecini kafalarında canlandıramayıp, doğadaki herşeyi Tanrısallaştıranlara, o gözle görenlere ne demeli?...

Evet doğaya, doğadaki kimi güzelliklere hayran olabiliriz demiştik. Ama diyelim ki ıssız bir çölde yakıcı Güneş altında, bir damla su için günlerdir yaşam mücadelesi veriyorsunuz ya da karlı dağlarda, dondurucu tipi ve soğukta tek başına ölüm kalımsavaşı veriyorsunuz... İşte böyle anlarda insan doğada kalbin olmadığını çok daha iyi anlar. Ne varsa yine insan kalbinde vardır. Doğaya hayran olabilirsiniz, doğayı sonsuzlaştırabilirsiniz, doğaya aşık olabilirsiniz, ama doğa hayran olmaz, doğa sonsuzlaştırmaz, doğa sevmez, tıpkı bazı insanlar gibi...

Zeynep Kamil Hastanesinin narkozitör hemşiresi Fatma Kadıoğlu intihar eder. (Günaydın 2 Eylül 1982) Nedeni! mutsuz aşk... Sevdiği adam onu terk etmiştir. Cesedi başında bulunan şırıngasından, kendi sine damardan yüksek dozda «Pavulon» (Solunum kaslarını felç eden bir ilaç) iğnesi yaptığı anlaşılır. Her gün hastalarına şifa dağıtan eller ona ölümü getirmiştir.

Bu çok sık okuduğumuz gazete haberlerinden sadece biridir. Buraya Fatma hemşireyi almakla diğer «Fatma»ları dışlamıyoruz, çünkü sorun tüm insanlığın sorunu olabilecek kadar ortaktır. Mutsuz aşklar bir çok edebi yapıta konu olmuştur. Bu temayı en derin ve geniş olarak Victor Hugo; bir süre önce televizyona da uyarlanan (ama çok kötü bir şekilde) «Notre Dame'in Kamburu» adlı romanında işler. Romanın kahramanı Quasimode'yu da aynı son bekler.

Günlük yaşamda hep kolay yolu tercih ederiz. Bu düşünsel alanımız ve değer yargılarımız için de geçerlidir. Çoğunlukla kimi insanları veya olayları gözümüzle değerlendirip notunu veriveririz. Düğünlerde veya benzer konuşmalarda «onun nesini beğenmiş», «kıza bak, oğlana bak», «armudun iyisini ayılar yer» veya «davul bile dengi dengine vurur» gibi sözleri sık duyarız. İnsanlığımız daha sakatlara veya güçsüzlere kendimizi zorlamadan, sadece insan oldukları için saygı duyabilecek kadar yükselmemiştir. Eğer Esmeral'da bir çoğumuzu ürküten fiziksel görünümünün yanında eşsiz bir ruh güzelliğine ve inceliğine sahip Quasimodo'yu sevmiş olsaydı; çoğumuz gibi Fransızlar da bu romanı beğenmeyecekti. Kanımca Victor Hugo bunu bildiği için Quasimodo'ya acınmayı layık gördü.

Gelelim Fatma hemşireye. Böyle bir olay karşısında davranışlarımız farklı olur. Gerçekte tam tersi olmasına karşın kimimiz onu aptallıkla suçladık, kimimiz ise ona acıdık, «değer mi» dedik. Yaşasaydı «değer» diyecekti, çünkü insan ancak mutluluk için verdiği savaşta yenik düştükten sonra böyle hazin bir son arar. Zor olan bir sevgili uğruna ölmek değil, uğruna ölünecek sevgiliyi bulmaktır. Günlük yaşamımızda zorunlu ilişkiye girdiğimiz ama hayatımızda hiç bir yeri olmayan gazeteci, gevrekçi gibi insanlar vardır. Onlar bir «hiç» tir bizim için. Işte insanın kendi gözünde dağlar kadar büyüttüğü birinin gözünde böyle bir «hiç» olduğunu anlaması ne büyük, dayanılmaz bir acıdır... Bu psikoloji içindeki kişi, böyle bir felâketle ilk defa kendisinin karşılaştığını sanır. Oysa değişik yaşlarda ve farklı düzeylerde de olsa; herkes hayatında benzer duyguyu yaşar, yastık ıslatır. Hayatta her Quasimodo'nun bir Esmeralda'sı olur, ama her Quasimodo'nun bir Victor Hugo'su olamaz. İnsanlar bir çok felâkete karşı sigortalanabilir, ama mutsuz bir aşka karşı değil.

Peki çözüm ne olabilir? İnsanın özüne her zamankinden daha çok yabancılaştığı makinalaşma ve video çağında «heykelliği» önermek çözümü olmayan bir çözümdür. İnsan sevmeden edemez, kadın kalbi ise boş duramaz. Bu yüzden çözüm sevmemek değil, bilerek sevmektir. İnsan sevebilmeli, yoğun duygular yaşayabilmelidir. Ancak bunu yaşarken, böyle istenmeyen bir sonla karşılaşabileceğini de bilmelidir. Hayatta - hele bizim gibi onurlu yaşamın çok zor olduğu

üretim ve tüketim ilişkilerine sahip toplumlarda çok sık onurumuzu korumak zorunda bile kalırız. İşte böyle anlarda cesaretimizi ucuz kahramanlığı seçerek değil, herşeye yeniden başlayarak gösterebilmeliyiz. Ne var ki ruhun ağrılarını herkes anlayamaz.

Vıyaklamasın diye bir yumurcağın her istediği yapılıyor, her gördüğü alınıyorsa; yirmi yaşın trajedisinin temelleri atılıyor demektir. Çocuğa her istenilenin istenildiği gibi olamayacağının verilmesi gerekir. Nasıl yürekler mi yetiştirelim? Seven, ağlayabilen, yaratıcı, üretken, paylaşabilen, kısacası insan olan yürekler...

YÜREĞİMİ AÇMALIYIM

ABDULLAH ŞANAL

—«Benim tek başıma oluşum
gerçek dışıdır, suçluluktur.»—

Paul Eluard

Gözlerim uzakta köylerde kaldı
Ellerim kentlerin sokaklarında
Telgraf telleri kulaklarımda
Kim arayıp kim sorar ben nerdeyim?

Gecelerin tutsağı uykularım
Bir kuş kanayınca mor sulardayım
Hasret hasret yatar karlı dağlarım
Yanıt verilmemiş sorulardayım

Baharsa bayramsa bir dalım ezik
Çiğnenen bir yoldur usumun direnci
Kaçırmışım gurbetelde treni
Üzülmek ne yol nereye ben neyim?

Düşüm gerçek anlatamam neyleyim
Söylenmedik türküleri söyleyim
Kavgalar harmanı ozan yüreğim
Sızar damla damla kuytulardayım

AĞUSTOS DA BİZİM ORALARI

İLHAN KARAMAN

Gözlerim dalar gökyüzü boşluğunda
Yıldız yağmurları sular karadenizi
Çaylar ırmaklar
Akar akar akar
Tepede doğan sürüsüdür
Gördüğüm geçitte
Gökboyu anadolu içlerinde
Peşlerinde sarı bir atmaca
Uçar uçar uçar ve
Ağustos da nemli bir güneş ısıtır bizim oraları

Dağı yeşil taşı yeşil
Suya yazsam döner yeşil
İki çakır gözdür benim bildiğim
Bakar bakar bakar
Az deli vurur dalgalar yalıya
Bir türkü .
Sevecen çalınır kulaklarıma dört mevsim
Özlem gözlerinde
Çağlaya çağlaya ve
Ağustos da nemli bir güneş ısıtır bizim oraları

Mısır köklerine durmuş danaburnu
Örümcek kuşuysa dalında
Göğsu yılan yazında kara (x)
Atmaca yiğitlik
Sevda simgesidir bileklerde
Atadan armağan
Bırrr bırrr diye
Bıldırcın düğünüdür
Yağmurla gelir ve
Ağustos da nemli bir güneş ısıtır bizim oraları
Sararmış yeşil çotanağında fındık
Boy vermiş sürgününe
Onbeşinde çay
Okşamış avuçlarını anamın
Yorgun elleri
Geçmişte söylenmiş bir akşamın
Dilleri türküleri ve
Ağustos da nemli bir güneş ısıtır bizim oraları

(x) Karadeniz yörelerinde
bir atmaca türünün adı

ONU GETİRMEYE GİDECEĞİZ

MEHMET ERCAN

Güneşin göğsüne yasla başını
Bir türkü yak zafer üstüne
Erisin karanlığın paslı hançeri
Daha ne kadar toprağa vereceğiz
Umutla boylanan menekşeleri

Güneşin göğsüne yasla başını
Dağ çiçekleri koksun bıyıkların
Bıçkın yüreğin halaya dursun
Alevlensin damarlarının sönmüş volkanı
Işık aksın karanlığın yarasa gözlerine
Bahar öpücüğünü kondururken yere
Geçsin korsanların kanlı sularından
Barışın sevda yüklü gemileri
Ulaşsın sütliman denizlere

Güneşin göğsüne yasla başını
Haber sal turnaların kanadından
Memelerinden direnç emziren nazlı dilbere
Birgün kolkola yığınlarla
Kendisini getirmeye gideceğiz
Kanayan toprağına halkımızın
Onu coşkuyla indireceğiz.

UMUTTUR

SERDAR ÖZTÜRK

Umut mu?
Umut öfkedir
Patlar yüreğinin derinliklerinde
Bıçaktır
kınını zorlayan
Yürekli bin türküdür
Tuzaktır soysuzluğa kurulu

Sabır mı?
Sabır benliğindir
Sestir basılı hazneye
Sözdür

çekilesi sızlatan
Ve aydır, güneştir, yıldızdır
Açtır, açıktır
çıplaktır ayakları

Sevda mı?
Sevda gözlerindir
Mendilindir
çeyizine dizili
Namludur
yivi aşınmış
Mavidir, beyazdır
Koca bir yelkenlidir ufkunda kaybolmayan

Ve sonsuzdur
Her yiğit nice geceye.

BİR YÜREK

GÜRSES ÇOLAKOĞLU

Bir yürek sevdasını sınıyor
Atmaca gibi ince tel köprülerden geçerek
bir yürek

Sevdasını sınıyor.

Alışılmış zamanların sevincini eğiriyor bir kadın
Gökkuşağı dinginliğinde pürüzsüz temiz
Gölgesi dokumalarına değiyor perdenin.

Bir yüıek sevdasını sınıyor yiterek karanlıkta
Ve bazen uzun zaman kalarak bir boşlukta
Sırtını dönüp gitmeyi bilmeden hiç bir zaman
Güne karşı, acıya karşı, aşka karşı.

Son kez tutanaklara sokun onu
O ölüm
Sözcüğünü
Bilerek çünkü hiç kimse şarkısını kesmez
Kavrulmuş yürekleriyle yürüyenlerin.

PAPYALILAR

ORHAN ÇUBUKÇU

Tren gece yarısı PAPYA istasyonuna girdiğinde, yer tutmak amacıyla yüzlerce yolcu vagonlara saldırdılar. Münih'ten beri yarı yarıya boş olan vagonlar, koridorlar, sahanlıklar insanla doldu. Sepetlerden, çantalardan, bavullardan adım atacak yer kalmamıştı.

Benim bulunduğum bölüm on iki kişilik olduğu halde, sıkış tepiş on sekizi bulduk. Gelenler; birbirinin yakını, tanışı, belki de hısımı olacaklar ki diz dize, kucak kucağa oturdular: İki kadın, iki erkek ve bir düzine de çocukları...

Papya'lılardı bu insanlar. Papya; Avusturya, İtalya ve İsviçre arasına sıkışıp kalmış, seksen bin nüfuslu, haritada yeri aransa da bulunmayacak ufak bir ülkeydi.

Papya'lılar; yurtsever, kahraman, cesur ve barışçıl insanlardı. Yurtlarını savunmak amacıyla kendi fabrikalarında ürettikleri dört adet top, kullanılmaya kullanılmaya paslanmıştı. Kullanamıyorlardı, çünkü savaş yoktu. Eğitim için kullanmaya kalksalar bile, topların her ateşlenişinde mermiler ya İsviçre, ya Avusturya, ya da İtalya topraklarına düşüyor; bu da, Devletler Hukuku açısından ortaya bir sürü sorun çıkarıyor; komşu büyük devletler Papya'yı, savaş kışkırtıcılığıyla suçluyorlardı.

En sonunda topları müzeye kaldıran Papya'lılar; 300 er, 20 onbaşı, 5 çavuş ve iki yüzbaşıdan oluşan paralı ordusunu da emekliye ayırınca, bölgedeki savaş bulutları sonsuza dek dağıtılmış; böylelikle soruna yıllardan beri barışçıl bir çözüm yolu bulamayan Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi, rahat bir nefes alma olanağına kavuşmuştu.

Papya'nın başkentinin adı da Papya'ydı. Kendilerine özgü bir dilleri yoktu. Hem Fransızca, hem Almanca hem de İtalyanca konuşurlardı. Bu yüzden, kökenleri konusunda değişik savlar ileri sürülürdü. Sürülür ve komşu üç büyük devletten her biri, Papya'yı kendi sınırları içine katmak için ötekilerle didişir, fakat olumlu bir sonuç alamazlardı.

Uç ayrı dile sahip olmak Papya'lılar için hem bir baş belâsı, hem de bağımsızlıklarını korumanın bir gerekçesi, bir sigortasıydı. «Biz salt İtalyanca konuşmuyoruz ki İtalyan sayılalım.» diyorlardı. Aynı mantık düzenini Isviçre ve Avusturya'nın kabaran iştahlarını bastırmak için de kullanıyorlardı.

Uç büyükler kendi aralarında didiştikçe Papya'lılar, barış ve erinç içinde yaşamanın tadını bol bol çıkaracaklardı.

Işte; trenimizin durduğu bu Papya adlı istasyonda yarım saat kadar bekleyecek, Paris'ten gelen Simplon Ekspresini karşıladıktan sonra, son durağımız olan Venedik'e doğru yol alacaktık.

Papya'lıları şöyle göz ucuyla süzdüm. Erkekleri erkeklerimize; kadınları kadınlarımıza; çocukları da çocuklarımıza o kadar benziyorlardı ki, ayırdetmek çok güçtü. Tek ayrılık dildeydi. İtalyanca konuşmasalar, kendimi «Haydarpaşa - Kurtalan Ekspresi»nde sanacaktım.

Okuduğum kitaplarda Papya'lıların şakacı, şen, sevimli, sıcak kanlı, biraz da şamatacı oldukları yazılıydı.

Gerçekten yol arkadaşlarım gülüyor, yüksek sesle konuşuyorlar, konuşurken ellerini kollarını havada bol bol sallıyorlar, kızıyorlar, hop oturup, hop kalkıyorlardı. Bir ara seslerini o kadar çok yükselttiler, hep bir ağızdan konuşmaya başladılar ki, kavga ediyorlar sandım.

Münih'te beni yolcu etmeye gelmiş olan arkadaşlarım, onlar hakkında, kitaplarda yazılı olmayan ek bilgiler vermişlerdi :

— Tren Papya'dan geçerken eşyalarını, ceplerini iyi kolla. Yoksa soyup soğana çevirirler seni. Konuşurken ayağından pabucunu çekerler de ruhun bile duymaz.

Malaparte'nin «La Peau» adlı romanında okumuştum : İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bir süre sonra, ziyaret amacıyla Napoli limanına demirlemiş olan kocaman Amerikan uçak gemisi, bir gece ansızın limandan yok olmuş; karadan, denizden, havadan yapılan ve haftalar süren aramalar sonucunda küçük bir koyda bulunmuştu. Gemi, demirden bir iskelet halindeydi. Kapılar, pencereler, camlar bile sökülüp götürülmüştü. Napoli halkını örgütleyerek bu işi gerçekleştiren Papya'lılar vakit bulsalardı, gemiyi de oksijen kaynağıyla parçalayıp, hurda demir piyasasında satacaklardı.

Savaş araçlarını yeryüzünden tamamen kaldırmak amacıyla giriştikleri bu ilk eylemle Papya'lılar, barışseverliklerini en yüce bir biçimde kanıtlamış oluyorlar; çıkarıldıkları mahkemede savcının suçluluk savlarına, haklı olarak böyle bir karşı savla yanıt veriyorlar; insanlığı, savaş denilen canavarın pençesinden, ancak kendileri gibi büyük bir ülküye inan-

mış olanların kurtarabileceğini, masaya yumruklarını vura vura haykırıyorlardı.

Işte ben şu anda, böyle kahramanlıklar yapan Papya'lıların arasındaydım.

Once beni de kendilerinden biri sanmışlardı. Karşımda oturan adam birşeyler söyleyip de anlamadığımı görünce, yabancılığım ortaya çıktı. Eliyle sol bileğini gösterdi :

— Ore? Ore?

Saati soruyordu. Gösterdim, baktı, karısına döndü :

— Dodici!

Bir süre sonra trenimiz kalktı. Merakla yüzüme bakıyorlardı.

— Greco?

Hangi ulustan olduğumu öğrenmek istiyordu. Beni Yunanlıya benzetmişti.

— No! Istanbul, Ankara! dedim.

— Ooo! Turco! Turchia!

Ayağa fırladı. Omuzlarımdan tutarak beni de kaldırdı. Kucaklaştık. Kucaklaşırken cebimdeki cüzdanımı çekecek diye ödüm koptu.

Beni göstererek aralarında gürültülü bir tartışmaya giriştiler. Beş on sözcükten başka İtalyanca bilmediğim için, ne dediklerini anlamıyor, merak ediyordum. Anlaşılan ilk kez bir Türk görüyorlardı.

Yaşlı adam sigara paketinin arkasına palabıyıklı, fesli bir resim çizdi. Bana gösterdi. «Fesin nerde?» demek istiyordu.

— Morte, morte! dedim.

Hepsi büyük bir kahkaha koyverdi. Gürültüden vagonumuz sarsıldı.

Sigara uzattılar. Almadım. Alır mıyım hiç? Ya tütünlerin içinde uyutucu bir şey varsa? Beni uyutacaklar, sonra da bavullarımı, ceketimi, pantolonumu, pabuçlarımı, paralarımı yürüteceklerdi. O kadar enayi mi sanıyorlardı beni? İstanbul kaldırımı çiğnemiştim ben. Yutar mıydım böyle bayatlamış numaraları?

Biraz sonra kadınlar sepetlerinden yiyecek çıkardılar: Haşlanmış yumurta, köfte, peynir, ekmek, meyva. Yemeye başladılar. Beni de buyur ettiler. Karnım aç olduğu halde, soyulmak korkusundan yemedim.

—Gracia, dedim, teşekkürler...

Sigara numarası tutmayınca bu kez başka bir yöntem deniyorlardı: İlâçlı köfte, ilâçlı yumurta, ilâçlı meyva... İlle de uyutacaklar sonra da bir güzel soyacaklar beni.

—Signor, mangiare!

Birlikte yemem için üsteliyorlardı. Biri ekmeği gösterdi :

—Signor, pane!

Başka biri elma :

—Pomo signor!

Portakal soyup uzattı genç olanı :

—Signor, arancia!

Karnımı göstererek tok olduğumu anlatmak istedim. En sonunda umutlarını kesip üstelemekten vazgeçtiler. Ve önlerindekini silip süpürdüler.

Bu ara tuvalete gitme gereğini duydum. Fakat nasıl gidebilirdim? Dönünceye kadar bavullarımı boşaltmazlar mıydı?

Fena halde sıkışmaya başladım. Biraz daha beklesem altımı ıslatabilir, rezil olurdum. Bütün dünyaya kendimizi «Kahraman Türk» diye tanıtmıştık. Şimdi durup dururken bu imgeyi silip «sidikli» mi dedirtecektim kendimize? Ulusal onuruma toz konduramazdım. Sidikli olmak tansa, soyulmak yeğdi.

Ayağa kalktım. Gazetemi oturduğum yere bıraktım. Kapıya doğruldum. Güç belâ koridoru aşıp tuvalete girdim. Çabucak işimi bitirip ayni zorlukla geri dönerek yerime oturdum.

Hayret, bavullarıma bir şey olmamıştı. Demek vakit bulamamışlardı. Tez dönmüştüm.

Az sonra herkes esnemeye başladı. Demek yanılmamıştım, yiyeceklerin içinde uyutucu vardı. Önce çocuklar uyudu. Esneme bana da geçti. Bir ara gevşemeye başladım ama çabuk toparlandım. Erkekler, kadınlar hafiften kestiriyorlardı. Yoksa numara mı yapıyorlardı?

Papya'lılar beni soymayı iyice akıllarına koymuşlardı, en son çare olarak da «esneme yönetim»ni uygulayarak uyutmayı deniyorlardı. Bu da tutmazsa, kimbilir daha ne oyunlar bulup çıkaracaklardı beni teslim almak için?

Çok kurnaz insanlardı doğrusu bu Papya'lılar. Ailecek örgütlü olarak eylem koyuyorlardı.

Göz kapaklarım ağırlaştı. Kendimi güç tutuyordum. Benden başka herkes uyumuştu. Ya da uyumuş görünüyorlardı, ne bileyim? Bir uyusam, işim bitikti benim.

Düşündüm: Bu Papya'lıların elinden kurtuluş yoktu. Beni nasıl olsa soyacaklardı. Kaçınılmaz bir sonuçtu bu. Bu nedenle, bu soyguna karşı kendimi garantiye almalıydım.

Gerçekten uyuyup uyumadıklarını anlamak için hızlı hızlı öksürdüm. Pencereyi gürültüyle açıp kapadım. Kimse kıpırdamadı.

Karşı-eylem'e geçebilirdim artık.

Biraz ötemde uyuklayan kadının çantasını usulca aldım. Açtım. Içinde bir tomar para ve bilezikler vardı. Çabucak gazeteye sarıp paket yaptım. Paketi de altıma yerleştirip üzerine oturdum.

Şimdi beni soyabilirlerdi artık. Böylece ödeşmiş olacaktık. Bu durumda rahatça uyuyabilirdim ben de.

Yok, soymazlarsa, sakladığım çantayı geri verecek, şaka yaptığımı söyleyecektim. Şakayı çok seven Papya'lılar bu şakama bayılacaklar, Papya'da herkese anlatacaklardı.

Böyle düşüne düşüne uyuyakalmışım.

Düşümde Papya'lılar bavullarımı alıp kaçıyorlardı. Arkalarından kovalıyor, yakalayamıyordum. Tam yakalayacağım sırada elimden sıyrılıp kurtuluyorlardı. Bir ara onlar beni kovalamaya başladılar. Beni kolayca yakalıyorlar, «Tü söbe!» deyip enseme tokadı patlatıyorlardı.

Omzumu birinin dürtmesiyle uyandım. Biletçiydi.

—Signor, Venezia, Venezia! diyordu.

Çevreme baktım. Benden başka kimse kalmamıştı vagonda. Bavullarım, koyduğum yerdeydiler.

Ayağa kalktım. Oturduğum yerde, gazeteye sarılı bir paket duruyordu.

SANAT OLAYLARI

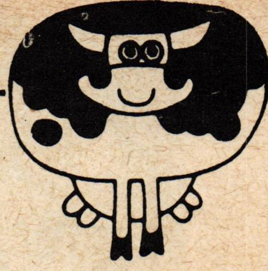
...Rıfat Ilgaz-Cide Edebiyat Ödülü düzenlendi. Bu yıl şiir dalında verilecek olan ödül, yazarın doğum günü olan 24 Eylül 1984 tarihinde açıklanacak. Katılacak şiirlerin, en az dört formalık bir kitap niteliğinde daha önce bir kitapta yayınlanmamış, ve daha önce ödül almamış olması gibi nitelikler aranıyor.

...Sait Faik Öykü Ödülü bu yıl Pınar Kür'ün «Akışı Olmayan Sular» adlı kitabına verildi. Yarışmaya önce 21 eser katılmıştı. Daha sonra jüri üyelerinin önerisi üzerine Pınar Kür'ün eseri de yarışmaya dahil edildi. Prof. Tahsin Yücel, Oktay Akbal, Prof. Akşit Göktürk, Sabahattin Kudret Aksal, Haldun Taner, Hilmi Yavuz ve Rauf Mutluay'dan oluşan seçici kurulun aldığı karar, daha sonra tartışmalara yol açtı. Türk Haberler Ajansı ise, ödül açıklanmadan üç saat önce Pınar Kür'ün ödülü kazandığını duyurdu.

...Japonya'da 14 - 19 Mayıs tarihleri arasında 600 Japon ve 220 yabancı yazarın katıldığı 47. International Pen Club (Uluslararası Kalem Klübü) kongresinde, nükleer çağ edebiyatı tartışıldı. Dünyanın ünlü yazar, şair ve yayıncılarının katıldığı kongrede, dünyadaki gelişmelere paralel olarak, edebiyatta da bazı değişikliklerin olduğu dile getirildi.

...İzmir'de üniversite öğrencileri Bireşim adlı yeni bir dergiyi yayın yaşamına sokuyorlar. İlk sayısı Haziran'da çıkacak olan seçki türündeki 64 sayfalık derginin ikinci sayısı Eylül'de yayınlanacak. Daha sonra her ay yayınlanacak olan dergiye tüm öğrencilerin katılımı sağlanacak. Derginin ilk sayısında «Günümüz Edebiyatında Akımsızlık» konulu bir soruşturma ve Kemal Sülker ile Raif Özben'in yanıtlarıyla, Feyza Hepçilingirler'in bir öyküsü yer alıyor.

DÖNEM/Yaşamı Savunan Dergi/Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Nuray A. Hançer/**Yayın Yönetmeni :** A. ÖZTÜRK/**Yönetim Yeri :** 1367 Sokak No. : 5 Umut Han Kat : 3/308 Basmane - İZMİR/**Yazışma Adresi :** P.K. 105 Konak - İZMİR/**Tel :** 31 85 87/**Sürdürüm Koşulları :** 1 yıllık 1.500 TL. Yurtdışı 30 DM/**İlan Koşulları :** Kapak tam sayfa 50.000 TL., İç sayfalar tam 25.000 TL./**Banka Hesap No. :** Nuray A. Hançer adına Osmanlı Bankası Merkez Şube 0650.04648/2 İZMİR/
Dizgi ve Baskı : Merhaba Matbaası, **Tel. :** 14 78 00 İZMİR.

160

KOZARA

Yazan : Drago Jovanoviç
Çev. : Abdulah YILMAZ

Sessiz orman, adama
dedi ki :
Yaşa, yürü ve canlan!
Kendini çocuğun için
koru!
Ayakta kalan herşeyi
koru!
Ateşin içinde kalan umudu
koru!
Ondan, gelecek yeşerecek.

Onun yeşil dağları var,
çocukları halay çekiyor
yaralı yiğitlerin.
Kozara
Artık yer
gökle aydınlandı.

NOT : Kozara, Nazilerin II. Dünya Savaşında bir anda onbin partizanı katlettikleri kenttir.

Resim : Mümtaz Sağlam
«Öyle Bir Peyzaj»
60 x 55

150 TL.